

Türkiye Cumhuriyeti'nde Zeytin ve Zeytinyağı Üretimi ile Ticareti Üzerine Tarihsel Bir Bakış (1923-1960)

Nadir Yurtoğlu*

(ORCID ID: 0000-0001-7478-3149)

Makale Gönderim Tarihi

11.01.2019

Makale Kabul Tarihi

05.03.2019

Özet

Cumhuriyetin ilk yıllarından 1950'ye kadar olan dönemde Türkiye'de zeytin ve zeytinyağı üretimi ve ticareti ile bunun ekonomiye olan yansımaları makalenin konusunu teşkil etmektedir. Çalışma, Cumhuriyetin ilk döneminde zeytin ve zeytinyağı üretimi ile ihracatı (1923-1950); Demokrat Parti (DP) Döneminde Türkiye'de zeytin ve zeytinyağı alanında yaşanan gelişmeler (1950-1960) ile sınırlandırılarak iki dönem halinde ele alınmıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nde zeytin ve zeytinyağı üretimi ve ticaretinin ekonomiye olan yansımaları sayısal veriler ışığında değerlendirilmiştir. Çalışmanın kaynak materyalini, Başkanlık Cumhuriyet Arşivi Belgeleri, resmi yayınlardan; Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) Zabıt Ceridesi, kanunlar ve tutanak dergileri, Türkiye Cumhuriyeti Resmi Gazetesi ve dönemin süreli yayınları arasında bulunan tarım ve ekonomi dergilerinin makaleleri oluşturmaktadır. Konu incelenirken, dönemin Türkiye'si ile dünyanın zeytin ve zeytinyağı alanında yaşanan gelişmeleri göz önüne alınarak gerekli değerlendirilmeler yapılmıştır. Çalışmada elde edilen sonuç şudur: Cumhuriyetin ilanıyla birlikte zeytin üretimi ve ihracatına önem verilmiş, 1528 ve 3573 sayılı kanunların yürürlüğe girmesiyle Türkiye'de zeytinciliğin geliştirilmesi yönünde önemli adımlar atılmıştır. Ancak 1929 Dünya Ekonomik Buhranı ve II. Dünya Savaşı koşulları zeytin ve zeytinyağcılığı sekteye uğratmıştır. DP döneminde ise zeytin üreticisini daha bilinçli hale getirmek için kurslar düzenlenerek, usta ve çırak yetiştirilip parasız aşı klemi verilmiştir. Dahası, yabancı zeytin alanlarının tespiti, parselâji, dağıtımı ve tescil işleri yürütülmüş, zeytinlere musallat olan haşerelerle mücadele edilmiştir. Bu çalışmalar neticesinde zeytin ve zeytinyağı üretimi ve ihracatı artırılarak milli ekonomiye önemli katkılar sağlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Zeytin, Zeytinyağı, Yabancı Zeytin, Tasirhane, Aşı Klemi

* Dr. Öğr. Üyesi, Kastamonu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, nyurtoglu@kastamonu.edu.tr.

A Historical Overview on Olive and Olive Oil Production and Trading in Turkey (1923-1960)

Abstract

This article discusses the olive and olive oil production and trading in Turkey starting from the early years of the Republic until 1950, and the effects of these on economy. The research subject is discussed in two periods as olive and olive oil production and exports in the first period of the Republic (1923-1950) and the improvements observed in olive and olive oil industries in Turkey in Democrat Party (DP) period (1950-1960). The effects of olive and olive oil production and trading in the Republic of Turkey on economy are explored in the light of statistical data. The source materials of the research consist of the Presidency Republic Archive Documents, official publications, Grand National Assembly of Turkey (Parliament) Minutes Records, laws and official reports, the Official Gazette of the Republic of Turkey and the articles published in the periodical journals on agriculture and economy. In this research, the improvements observed in olive and olive oil industries in Turkey and around the world in relevant period were taken into consideration in evaluations. The results obtained in this research are as follows: With the proclamation of the republic, olive production and exports gained importance and significant steps were taken to improve olive industry in Turkey with the enactment of Laws No 1528 and 3573. However, the conditions of the 1929 World Economic Crisis and the World War 2 gave damage to olive and olive oil industries. In DP period, trainings were offered to raise the consciousness of olive producers, masters and apprentices were trained, graft were offered for free. Furthermore, wild olive lands were located, parcelled out, distributed and registered and pest control mechanisms were established. As a result of these measures, olive and olive oil production and export activities were improved, which significantly contributed to the national economy.

Keywords: Olive, Olive Oil, Wild Olive, Olive Plant, Graft

Giriş

Tarihin en eski dönemlerinden beri efsanelere ilham kaynağı olan zeytin, medeniyetlerin yazıtlarına ve kutsal kitaplara da konu olmuştur. Rivayete göre Nuh Peygamberin tufanın durulması esnasında gemisinin güvertesinden uçurduğu beyaz bir güvercinin ağzında zeytin dalıyla dönmesi, tufanın bittiğinin ve suların çekildiğinin anlaşılmasını sağlamıştır. Bu durum ağzında zeytin dalı bulunan beyaz bir güvercinin

yıllardan beri barışın simgesi olmasını temin etmiştir. Ayrıca antik Yunan geleneklerine göre kutsal bir aileden gelmenin en önemli yolu zeytin ağacının altında doğmak olarak kabul edilmiştir.¹

Eski Yunanlılar iyi ve dürüst kişilerin zeytin yetiştirmesine müsaade etmiş, her insanı zeytinliklerine yaklaştırmamıştır. Zeytin ağacı çoğunlukla devlet malı sayıldığından kesilip yakılmamıştır. İnsanlık tarihi ile aynı geçmişe sahip zeytin ağacının ilk kez nerede ortaya çıktığı bilinmemekle birlikte Anadolu, Girit ve Ege Denizindeki Kiklad Adalarından dünyaya yayıldığı tahmin edilmektedir. Zeytin ağacına ilişkin en eski veriler Ege Denizindeki Santorini Adasında rastlanmış, yapılan arkeolojik kazılarda 39 bin yıllık zeytin yaprağı fosilleri ortaya çıkarılmıştır. Kuzey Afrika'nın Sahra Bölgesindeki arkeolojik çalışmalarda ise MÖ 12 bin yılına ait zeytin ağacı bulgularına rastlanmıştır. Bunun yanı sıra Batı Anadolu sahillerine yerleşen Akaların zeytinden önemli bir gıda maddesi olarak yararlandıkları da bilinmektedir.²

Akdeniz uygarlığının bir sembolü haline gelen zeytinin tarih boyunca bu bölgede kurulan uygarlıkların temelini de teşkil ettiği bilinmektedir. Zeytinin anavatanının Güneydoğu Anadolu bölgesi olduğunu ileri süren araştırmacılara da rastlanmıştır. Son yıllarda yapılan çalışmalarla Mardin, Kahramanmaraş ve Hatay şeridinde zeytin ağacının en alt türüne rastlanması bu iddiayı doğrular niteliktedir. Güneydoğu Anadolu Bölgesinde ilk yerleşimini tamamlayan zeytinin, Batı Anadolu'ya ve oradan da Ege adaları vasıtasıyla Yunanistan, İtalya, Fransa ve İspanya'ya kadar uzandığı düşünülmektedir. Sicilya yolu ile Kuzey Afrika'ya geçen zeytin, Güneydoğu Anadolu'dan çıkarak Suriye ve Mısır üzerinden ilerleyen ikinci bir kol ile birleşerek Akdeniz'in tüm güney kıyılarına yayılmıştır. Bir diğer kol ise Irak ve İran üzerinden Afganistan

¹ Faruk Doğan, *Osmanlı Devletinde Zeytinyağı (1800-1920)*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2007, s.15; <http://www.tariszeytinyagi.com/www.tariszeytinyagi.com/zeytincilik/zeytinciligin-tarihi.html>, Erişim Tarihi: 01.01.2019.

² Doğan, a.g.e. s. 19-20; Eski çağlardan itibaren insanlığın güç ve onurunu temsil eden zeytin, toplum hayatının vazgeçilmez bir unsuru haline gelmiş, kahramanlar başlarında zeytin dalından yapılmış taçlar ile dolaşmıştır. Ayrıca zeytinyağının besleyici özelliğinin bulunması, gıda maddeleri arasında önemli ölçüde yer edinmesini sağlamıştır. Selim Cavid Yazman, "Zeytinyağcılığımız", *İktisadi Yürüyüş*, C. 3, S. 28, Yıl: 2, 1 Şubat 1941, s. 7.

ve Pakistan'a kadar ilerlemiştir. XVI. yüzyılda İspanyolların zeytini Güney ve Kuzey Amerika'ya götürmeleriyle birlikte bu mahsul dünyadaki yayılış süreci tamamlanmıştır.³

Zeytinin yağ olarak Osmanlı Devleti'nde de önemli bir yer edindiği bilinmektedir. Zeytinyağı Osmanlı mutfağında yeteri kadar tercih edilmemekle birlikte 20. yüzyılın başlarına kadar aydınlatmada temel hammadde olarak yararlanılmıştır. Bu dönemde bilhassa devlet daireleri ile ibadethanelerin zeytinyağı ile aydınlatılmasına özen gösterilmiştir. Zeytinyağı ayrıca donanmada kızakların, saray ahırlarında hayvan koşumlarının yağlanması ve sabun imalinde de kullanılmıştır.⁴

Anavatanı Anadolu olduğu bilinen zeytinin gıda bakımından değeri yüksek, yetiştiği yerler sınırlı kalmakla birlikte iç ve dış pazarlarda tuttuğu yer daima önem arz etmiştir.⁵ İskenderun Körfezinden İstanbul Boğazının Karadeniz'e uzanan 400 metre yüksekliğine kadar deniz kıyılarını yeşil bir şerit halinde süsleyen zeytinin aynı zamanda kendine elverişli iklimi de bulduğu da görülmektedir.⁶

Cumhuriyetin İlk Döneminde Zeytin ve Zeytinyağı Üretimi ile İhracatı (1923-1950)

Cumhuriyetin daha ilanından önce savaştan çıkmış ve yıkıma uğramış bir ülkenin yeniden imarı ve kalkınmasında sermayeye ihtiyaç duyulması, ihracat ürünlerine önem verilmesini zorunlu hale getirmiştir. Bu nedenle 1923'de 986.000, 1924'te 458.000 ve 1926'da 6.810.000 liralık zeytinyağı satışı yapılarak ülkeye döviz kazandırılmıştır.⁷

³ Zeynep Müjde Sakar, *Zeytinyağı Sektörünün Gaziantep İlinde Mevcut Durumu ve Ekonomik Analizi*, Harran Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Şanlıurfa, 2015, s. 1.

⁴ Doğan, a.g.e. s. 16.

⁵ BCA, Yer Bilgisi: 30-1-0-0/ 80-509-6, Tarih: 24.03.1955.

⁶ Bahri Becer, "Zeytincilik ve Zeytinyağcılık", *Ziraat ve Ticaret Gazetesi*, S. 30, Yıl: 22, Aralık 1944, s. 129; *Ayın Tarihi*, Sayı No: 192, Kasım 1949, s. 9; Arzu Seçer, *Doğu Akdeniz Bölgesinde Zeytin ve Zeytinyağı Üretimi, Pazarlaması ve Bölgede Zeytinciliği Geliştirme Olanakları*, Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Adana, 2012, s. 2.

⁷ İGM, *İstatistik Yıllığı 1931-1932*, Yayın No: 21, Ankara, 1932, s. 251; Cumhuriyetin ilanından sonra 1925 yılında zeytin üretimi 156.000 ton civarında gerçekleşmiştir. Devlet

Zeytinyağı ihracatına önem verilmesinin yanı sıra zeytin arazileri ile ilgili yasal düzenlemelere de gidilmiştir. 627 sayılı 1341 (1926) *Yılı Muvazene-i Umumiye Kanununun* Tarım Bakanlığı btcesinin 23. maddesinin B bendine göre: Tarım erbabına ait olmayan milli arazi ile devlete ait bağ, bahçe, fındıklık ve zeytinlik gibi taşınmazlar bedeli en fazla on yılda taksitle alınmak üzere artırırlarak taliplerine satılabilir.⁸

Devletin bu zeytinliklere ait gelir ve gideri de olmuştur. 1927 yılı btcesinin orman, zeytinlik ve maden arazisi hasılatı 225.000 lira, orman ve zeytinlik ve vakıf arazi harcamaları 70.000 lira olarak tahmin edilmiştir.⁹ Bu dönemde ayrıca yerli zeytinyağların himayesi amacıyla dış ülkelerden getirilen bir kısım yağların vergi oranları yükseltilmiştir.¹⁰

Planlama Teşkilatı, Kalkınan Türkiye (Rakamlarla 1923-1968) Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1969, s. 45.

⁸ TBMM, *Kanunlar Dergisi*, Dönem: 2, C. 3, 18.04.1341, s. 203; *Resmi Gazete*, Sayı No: 96, 23 Nisan 1341 ;TBMM, *Zabit Ceridesi*, 1930 Senesi Bütçesi Hakkında Umumî Mazbata, Dönem: 3, Toplantı: 3, C. 19, 17.05.1930, H-Cetveli, s. 69; TBMM, *Zabit Ceridesi*, 1931 Senesi Bütçesi Hakkında 1/80 Numaralı Kanun Lâyihası ve Bütçe Encümeni Mazbatası, Dönem: 4, Toplantı: Fevkalade C. 3, 14.07.1931, S. Sayısı: 50, H-Cetveli, s. 177; *Zabit Ceridesi*, 1932 Senesi Bütçe Kanunu Lâyihası ve Bütçe Encümeni Mazbatası, Dönem: 4, Toplantı: 1, C. 9, 20.06.1932, Sıra No: 156, H-Cetveli, TBMM Matbaası, 1932, s. 319; TBMM, *Zabit Ceridesi*, 1933 Malî Senesi Muvazene-i Umumiye Kanunu Lâyihası ve Bütçe Encümeni Mazbatası, Dönem: 4, Toplantı: 2, C. 15, 15.05.1933, S. Sayısı: 165, H-Cetveli, TBMM Matbaası, Ankara, 1933, s. 138.

⁹ TBMM, *Zabit Ceridesi*, Dönem: 2, Toplantı: 4, C. 32, 72. Birleşim, 26 Mayıs 1927, s. 513-515; İzmir çevresinde terkedilmiş ve atıl durumda bulunan bağ ve zeytinliklerden işlenmemiş olanların harap olmaması için dört yıl zarfında mahsul verecek seviyeye getirildikten sonra imar edenlere pazarlıkla ve belirli bir bedel karşılığında mülk olarak verilmesi, 4 Ekim 1931 tarihinde Bakanlar Kurulunca kabul edilmiştir. BCA, Yer Bilgisi: 30-18-1-2/ 23-69-15, Tarih: 04.10.1931.

¹⁰ TBMM, *Zabit Ceridesi*, 1/354 Numaralı Gümrük Tarife Kanunu Lâyihası ve Muhtelit Encümen Mazbatası ile Bütçe Encümeni Mazbatası, Dönem: 3, Toplantı: 2, C. 12, 01.06.1929, S. Sayısı: 185, s. 20; İzmir Milletvekili Halil Menteşe 1932 yılı bütçe görüşmeleri esnasında TBMM'de söz olarak: 1929 Ekonomik Buhranıyla birlikte lkenin sıkıntıya girdiğini, 1931 yılında Ege çevresinden 35 milyon okka (1 okka 1282 kg) zeytinyağı karşılığında 15 milyon liralık bir gelir elde edildiğini, Avrupalı zeytin uzmanların refakatinde zeytin ağaçlarının bakımı ve budaması yapıldığı takdirde zeytinyağı üretiminin 70 milyon okkaya çıkarılacağını umduğunu, bunun da 15.000.000 liralık bir ek gelir anlamına geldiğini belirtmiştir. Menteşenin bu sözlerinin ayrıntısı için Bk.TBMM, *Zabit Ceridesi*, Dönem: 4, Toplantı: 1, C. 9, 66. Birleşim, 20.06.1932, s. 191-192; Halil Menteşe'nin benzer ifadeleri için ayrıca Bk. TBMM, *Zabit Ceridesi*, Dönem: 5, Toplantı: 4, C. 29, 25. Birleşim, 23.01.1939, s. 131-132.

Bu arada Türkiye’de yemeklik (salamura) ve yağ üretiminde kullanılan zeytinin birçok türlerine rastlanmaktadır. Bunlar: Şehir, Yağ, Susam, Eğriburun, İri Kara, Tekir, Ak, Edremit, Çobanisa, Domates, Midilli, Kekre, Memeli, Memecik, Gülümbe, Rufata, Karaca, Çakır, Şakran, Yerli Kara, Hurma Yağ, Tohum, Devediş, Tekeli, Deli, Çılga, Azman, Yerli Yeşil, Sarı, Düz, Aydın ve Boncuk ’tur.¹¹

Bu zeytin türlerinin veriminin artırılması için yasal düzenlemelere devam edilmiş, 10 Haziran 1929 tarihinde 1528 sayılı *Yabani Ağaçların Aşılmasına Hakkındaki Kanun* kabul edilmiştir. Bu kanunun birinci maddesi uyarınca devlet ormanlarındaki yabancı zeytinlerin aşılmasını Ekonomi Bakanlığına, boş arazide muayyen bir kıta dâhilindeki yabancı ağaçların aşılması da vilâyetlerin iznine bırakılmıştır. Kanunun 26. maddesine göre aşılana ağaçlar zeytin ise zeytinlik içinde tasirhane (yağhane) inşa etmek hükümetten müsaade almaya bağlı olmuştur. Aksi takdirde inşa edilen tasirhaneye çalıştırılmaz hükmü getirilmiştir.¹²

Yabancı zeytinliklerin aşılmasına önem verilmesinin yanı sıra zeytinyağı tüketiminin teşvik edilmesi yolunda kararname de çıkarılmıştır. Hastaneler talimatnamesi gereğince hasta, nöbetçi memur ve hizmetlilerin günlük yemek cetvellerinde yiyecek olarak gösterilen ve yemeklerde kullanılan sadeyağ yerine zeytinyağı; et yerine zeytinyağlı balık ve yemeklerin tüketilmesine izin verilmesi, Bakanlar Kurulunun 24 Temmuz 1930 tarihli toplantısında kabul edilmiştir.¹³

¹¹ Ekrem Üzümeri, “Zeytin”, *İktisat ve Ticaret Ansiklopedisi*, C. 10, İstanbul, 1954, s. 264; Bu zeytin türlerinden elde edilen zeytinyağları gıda tüzüklerine göre süzme, ekstra ekstra, ekstra, birinci yemeklik ve ikinci yemeklik olmak üzere beş gruba ayrılmıştır. Ekrem Üzümeri; Bahri Becer, “Zeytinyağı”, *İktisat ve Ticaret Ansiklopedisi*, C. 10, İstanbul, 1954, s. 267.

¹² TBMM, *Kanunlar Dergisi*, Dönem: 3, C. 7, 10.06.1929, s. 974-976; *Resmî Gazete*, Sayı No: 1217, 16 Haziran 1929.

¹³ BCA, Yer Bilgisi: 30-18-1-2/ 13-52-12, Tarih: 24.07.1930; Vakıf zeytinliklerinin idare, müzayede ve ihalesine dair yönetmeliğe ek olarak hazırlanan yeni yönetmelik 21 Kasım 1932 tarihinde Bakanlar Kurulunca kabul edilerek yürürlüğe konulmuştur. BCA, Yer Bilgisi: 30-18-1-2/ 32-71-20, Tarih: 21.11.1932; 1950 yılı Vakıflar Genel Müdürlüğü bütçe görüşmeleri esnasında söz alan Kırşehir Milletvekili İsmail Hakkı Baltacıoğlu, Vakıf İdaresinin asli görevini unutup zeytinlik, ormancılık gibi işleri uğraştığını bildirmiştir. TBMM, *Tutanak Dergisi*, Dönem: 8, Toplantı: 4, C. 24, 56. Birleşim, 25.02.1950 s. 1280.

Zeytin ve zeytinyağı tüketimeinin üretimin artışına doğrudan bağlı olması, yabancı uzmanların ÷lkeye davet edilmesinin önünü açmıştır. Zeytin ağaçlarından daha fazla mahsul alabilmek için üreticilere uygulamalı bilgi vermek amacıyla 150 lira ücret ve iki yıl süreyle İtalya'dan Signor Nello Pentiti'nin uzman olarak davet ve istihdamı, Bakanlar Kurulunun 4 Ekim 1931 tarihli toplantısında kabul edilmiştir.¹⁴

Bu arada 1929 *Ekonomik Buhranı* ile birlikte zeytin ve zeytinyağı fiyatları azami ölçüde düşmüştür. Maliye Bakanı Fuat Ağralı'nın 1934 yılı bütçe görüşmeleri esnasında verdiği bilgilere göre: Krizin başlangıcında 54 kuruş olan zeytinyağı fiyatı 1932'de 22 kuruşa kadar gerilemiştir.¹⁵

Ekonomik krizin etkilerinin devam ettiği sıralarda dış ÷lkelerden zeytin fidanı siparişi de yapılmıştır. *Çanakkale Özel Muhasebe Fidanlığı* için İtalya'dan sipariş edilen 180 adet zeytin fidanının 90 lira olan bedelinin 14975 sayılı Kararnamenin beşinci maddesi uyarınca dövizle ödenmesine, 7 Mart 1934'de Bakanlar Kurulu Kararıyla izin verilmiştir.¹⁶

Zeytin fidanı ve bakımına önem verilmesi zeytinyağı üretimi ve ihracatını da etkilemiştir. 1931 yılından 1935 yılına kadar olan süreçte Türkiye'de üretilen zeytinyağı miktarı 115.000 ton, ihracat miktarı ise 49.095 ton olmuştur.¹⁷ Bu dönemde Türkiye'de zeytin yetiştirilen çevreler üç bölüme ayrılmıştır.¹⁸

1. Marmara Bölgesinde: İstanbul, Kocaeli, Bursa, Balıkesir ve Çanakkale çevresi,

2. Ege Bölgesinde: İzmir, Manisa, Aydın ve Muğla çevresi,

¹⁴ BCA, Yer Bilgisi: 30-18-1-2/ 23-68-17, Tarih: 04.10.1931.

¹⁵ TBMM, *Zabıt Ceridesi*, Dönem: 4, Toplantı: 3, C. 22, 58. Birleşim, 27.05.1934, s. 313; Bu dönemde zeytinyağı sanayinin genel durumu hakkında bilgi almak için Bk. Milli İktisat Tasarruf Cemiyeti, *1930 Sanayi Kongresi, Raporlar, Kararlar, Zabıtlar*, Yayına Hazırlayan Derviş Kılınçkaya, Cilt: 1, Bildiren Yayıncılık, 2. Basım, Ankara, 2003, s. 394-396.

¹⁶ BCA, Yer Bilgisi: 30-18-1-2/ 43-12-19, Tarih: 07.03.1934.

¹⁷ Nevzat Ekrem, "Mağuş Zeytinyağları", *İktisadi Yürüyüş*, S. 3, Yıl: 15, İkinci Kânun 1940, s. 3; İstatistik verilerine göre, 1931 yılından 1935 yılına kadar olan dönemde Türkiye'de üretilen zeytinyağı miktarı 131.490 ton, ihracat miktarı ise 49.296 tondur. Bu rakamlar için Bk. Tablo 1.

¹⁸ Yazman, a.g.m., s.7; Mahsuldar ve Yabani Zeytin Ağaçlarının Aşılınması ve Zeytin Mahsullerinin İyileştirilmesi Hakkındaki Kanun Tasarısı için Bk. BCA, Yer Bilgisi: 30-18-1-2/ 74-38-10, Tarih: 07.05.1937.

3. Akdeniz Bölgesinde: İçel ve Antalya çevresi.

Bu üç bölgede toplam sayısı 106 ile 120 milyon arasındaki zeytin ağacından, 26-30 milyon kadarı üretim içerisinde yer almış, kalan 80-90 milyon zeytin ağacı 198.000 dönüm arazide delice (yabani) ve aşısız halde kalmıştır. İstanbul, Kocaeli, Bursa, Balıkesir, Çanakkale, İzmir, Manisa, Aydın, Muğla ve Antep vilayetlerinde zeytincilik birinci derecede ayrı bir tarım şubesi halinde, Muğla, Antalya ve İçel'de ikinci derecede, üretim alanı içerisinde ele alınmıştır. Bursa, Balıkesir, Mersin, Silifke, Antalya, Muğla, Çanakkale, İzmir ve Aydın çevreleri ise yabani zeytinliklerin ayrıca yoğun olarak bulunduğu yerler olarak kabul edilmiştir. Elde edilen zeytinlerin tamamına yakını zeytinyağına tahsis edilirken, çok az kısmı salamuraya yatırılmıştır. Türkiye'nin zeytin ihrac ettiği başlıca ülkeler ise İtalya, Almanya, ABD, Bulgaristan, Fransa, İngiltere, Romanya, Rusya, Suriye, Yunanistan, Filistin ve Brezilya olurken, bu alıcılardan İtalya'nın 1931 yılında en fazla zeytinyağı satın alan ülke arasına girdiği görülmektedir.¹⁹

Türkiye'de bir yandan zeytin ve zeytinyağı ihracına önem verirken öbür yandan doğal afetten dolayı ürünleri zarar görmüş zeytin yetiştiricilerinin borçları ertelenme yoluna gidilmiştir. Erdek'te fırtına ve soğuktan zeytinlikleri harap olmuş muhtaç 27 çiftçinin ödeyemediği 3.921 liralık borcun birinci ve ikinci taksitleri 19 Haziran 1936 tarihinde Bakanlar Kurulunca ertelenmiştir.²⁰

Erdek üreticilerinin borçlarının ertelenmesinin yanı sıra zeytinyağı tüccarlarının birlikler oluşturulmasına da özen gösterilmiştir. 9 Haziran 1936 tarih ve 3018 sayılı *Ticarette Taşışın Meni ve İhracatın Murakabesi ve Korunması Hakkındaki 1705 Numaralı Kanuna Ek Kanunun 7. maddesine dayanarak Türkiye'de 1 Ocak 1940 tarihinde Ayalık, Edremit ve İzmir çevresi tüccarlarının da iştirakiyle Zeytinyağcılar Birliği* teşkil edilmiştir.²¹ Bu kanunun yedinci maddesine uyarınca, hükümet, gerekli gördüğü çevrelerde belirli malların ihracıyla

¹⁹ Yazman, a.g.m., s. 7; *Ziraat ve Ticaret Gazetesi*, S. 53, Yıl: 22, 10 Aralık 1945, s. 535; 1921 yılından 1929 yılına kadar olan dönemde belli başlı ülkelerin zeytinyağı üretimi hakkında bilgi almak için Bk. İGM, *İstatistik Yıllığı 1930*, Ankara, 1930, s. 450.

²⁰ BCA, Yer Bilgisi: 30-18-1-2/ 66-52-18, Tarih: 19.06.1936.

²¹ Servet Bergin, "İhracat Birlikleri", *İktisadi Yürüyüş*, Sayı: 2, Yıl: 1, 1 İkinci Kanun 1940, s. 9.

ilgili ruhsatnameli tüccarların birlikler kurmalarını emredebilir. Her ruhsatnameli tacir, çevresindeki birliğe ye olabilir. Bu birliklerin teşkilât ve idare Őekilleri ile kontrol yöntemlerini gösteren statüleri, yetkililerin görüşleri doğrultusunda Ekonomi Bakanlığınca düzenlenerek Bakanlar Kurulunca onaylanır. Statlerde yelerin birlikten çıkarılmasını gerektiren sebepler ayrıca gösterilmiş, ye olmayan tacirlerin de, birliğin ilgi alanına giren malları ihraç edemeyecekleri belirtilmiştir.²²

Bu arada Türkiye’de eski devirlerden beri zeytincilik yapılan yörelerden biri olan Hatay’da üretilen zeytinyağlarının randımanı düşük, asit miktarı yüksek olmuştur. 1938’de 1.120.000 aşılı ağaçtan 11.700 ton zeytin ve 3.500 ton zeytinyağı üretiminden sadece İtalya’ya 2.225 ton zeytinyağı ihraç edilmiştir.²³

Hatay’ın yanı sıra Kiliste’de zeytin yetiştiriciliği yapılmış, Umyar ve Dutlu çevrelerinde dağınık orman içindeki zeytin ağaçlarına Karazeytin adı verilmiştir. Bu havalide 50-60 yıldan beri ağaçların budanma ve bakım işlerine önem verilmesi muntazam zeytinliklerin teşkil edilmesine yol açmıştır. 800 bin olarak tahmin edilen ve her geçen yıl sayıları artan zeytin ağaçlarından 1937 yılında 1.500, 1938’de 4.000, 1939’da 500 ve 1940 yılında 2.000 ton yağ elde edilmiştir. Üretim bir yıl az, bir yıl fazla oluşu, mahsul toplanırken dalların kırılmasından ötürü, zeytin veren kırık dalların ikinci sene randımanının düşmesi ve bir yıl içerisinde ancak kendini toparlayabilmesine bağlanmaktadır. Kilis çevresinde yetişen zeytinler orta ve kk taneli, yağlı türden olduğundan salamuradan fazlası yağ elde edilmeye tahsis edilmiştir. Esasında bu tür zeytinler biraz da kalın kabuklu olduğundan tüketilmeye elverişli görülmemiştir. Yağ oranı %30 olan bu zeytinlerin toprağın özelliği, ağaçların bakımı, ağaçtaki tanenin bolluğuna göre veriminin artırılabilceği düşünülmüştür. Yılın kasım ve aralık aylarında toplanan zeytinlerin bozulup, tadını ve kokusunu değiştirmeden ve asit miktarını artırmadan on gün içinde tasirhanelere sevk edilmesi gerekli görülmüştür. Kilis’in merkez ve köylerinde 120’ye yakın zeytin tasirhanesi yer almıştır. Bunlar genellikle toprak bir zemin üstünde kurulmuş üzeri yine toprakla rtl

²² TBMM, *Kanunlar Dergisi*, Dönem: 5, C. 16, 09.06.1936, s. 918-919; *Resmi Gazete*, Sayı No: 3330, 15 Haziran 1936.

²³ Ali Enver Toksoy, “Hatay’da Endüstri Hareketleri”, *İktisadi Yürüyüş*, C. 2, S. 21, Yıl: 1, 15 Birinci Teşrin 1940, s. 6.

basit ve basık kerpiçten yapılmış bir binadan teşkil edilmiştir. Binanın içerisinde bir ocak ve üstünde bir kazan bulunurken, solunda bir baskı ve altında yağın toplanmasına mahsus sabit bir kap daha sonra, orta yerde zeytinleri ezmeye yarayan hayvanla hareket eden yuvarlak bir taş yer almıştır.²⁴

Zeytinyağı üretimine katılan işçiler iki gruba ayrılmıştır. Bir grup, zeytin ağacının tanelerini toplayan sırkıç da denilen köylü kadın ve erkeklerden meydana gelirken, diğeri fabrika avlusuna yığılan zeytin tanelerini yağ haline getiren fabrika işçileridir. Bu iki kısım işçilerin yaptığı faaliyetler 8 Haziran 1936 tarihinde kabul edilen 3008 sayılı *İşçi Kanunu* açısından ele alındığı takdirde çoğunlukla 30 iş gününden fazla ve bir yıldan az süren sürekli iş niteliği durumundadır. Arazide zeytin tanelerini toplayarak fabrikaya nakleden işçiler, İş Kanunu Hükümleri hilafına her gün 12 saat çalışarak 100 kuruş; sırkıç denilen yani ağacın üzerindeki zeytin tanesini yere düşüren erkek işçiler ise 150-200 kuruş arasında bir ücret almıştır. Köylerinden gelen bu işçiler, fabrika müstemilatındaki koğuş gibi yerlerde alışılmışın dışında kadınlı erkekli ayrı halde kalarak yemeklerini kendi yapmış, çoğunluğu para biriktirmek amacı ile kuru ekmek ve zeytinyağı ile yetinmiştir.²⁵

Türkiye'nin zeytin yetiştiren zengin yörelerinden biri de Bursa ve çevresi olmuştur. Bursa'da 32.244, Kocaeli'nde ise 2.665 hektar arazide 3.500.000 zeytin ağacından üretim yapılmıştır. Bu bölgede 101.000'i Bursa'nın merkez ilçesinde, 1.250.000'i Mudanya'da, 1.028.500'i Gemlik'te, 650.463'ü, Orhangazi'de, 190.100'ü İznik'te, 4.057'si Karacabey'de, kalanı da Mustafakemalpaşa ve Orhaneli'nde yer almıştır.²⁶

Bursa'da zeytin üretim çalışmaları sürdürülürken, 26 Ocak 1939 tarihinde kabul edilen 3573 sayılı *Zeytinciliğin Islahı ve Yabanilerinin*

²⁴ Nejat Bilgütay, "Yurdun Zengin Bir Bölgesinden Bir Tetkik; Kilis Zeytinleri ve Tasirhaneleri", *İktisadi Yürüyüş*, C. 6, S. 64, Yıl: 3, 1 Ağustos 1942, s. 16.

²⁵ Necdet Salih Kurdakul, "Zeytin İşçilerinin Durumu", *İktisadi Yürüyüş*, C. 7, S. 164, Yıl: 7, 21 Ekim 1946, s. 3; 3008 sayılı *İş Kanunu* hakkında bilgi almak için Bk. TBMM, *Kanunlar Dergisi*, Dönem: 5, C. 16, 08.06.1936, s. 837-874; *Resmi Gazete*, Sayı No: 3330 15 Haziran 1936.

²⁶ Ferruh Barlas, "Bursa'da Zeytincilik", *İktisadi Yürüyüş*, C. 5, S. 100-104, Yıl: 1 Nisan 1944, s. 12/5.

Aşılattırılması Hakkında Kanun ile Türkiye’de zeytinciliğin geliştirilmesi yönünde önemli bir adım atılmıştır.²⁷

Bu kanunun birinci maddesine göre: aşılı zeytinlerin bakım, tımar, toplanma, sıklarını kökletme; fidan dikme suretiyle meydana getirilecek zeytinlikleri yetiştirme; yabancı zeytinlikleri açma ve aşılama işleri, Tarım Bakanlığının talimatı altında yapılması kararlaştırılmıştır. İkinci madde ile devlet ormanları içinde aşılı hale getirilecek bütün yabancı zeytinlik sahaları ile bu ormanların dışında kalan devlete ait boş arazideki yabancı zeytin alanları Tarım Bakanlığınca belirlenip ilan edilme hükmü getirilmiştir. Üçüncü madde ile Devlet ormanlarıyla boş arazide bulunan yabancı zeytinleri aşılama isteyenler, istedikleri parçanın sınır ve mevkiini geliştireceğini bildiren bir dilekçe ile arazinin ait olduğu kazanın en büyük mülkiye memuruna başvurarak kendilerine müracaat tarihini gösterir birer resmi belge verilir. Kanunun dördüncü maddesi ile bu sahalarda yabancı zeytin ağaçlarını aşılamağa talip olacakların aşılacakları miktar kendilerine verilir. Verilen bu sahalarda orman mefumu dışında bırakılır. Taliplerden yerine göre bakanlığın tayin edeceği süre zarfında ve vereceği talimat doğrultusunda temizlemeyi yapanlara zeytin bakım teşkilâtının yazılı evrakı üzerine mahallin en büyük mülkiye âmiri tarafından tapu verilir. Aşılınıp yerinde kalacak zeytinliklerin temizlenmesinden çıkan odun, kereste ve saire temizleyene ait olup, bunlar zeytin bakım memurundan parasız alınacak bir vesika ile dışarı çıkarılarak hiç bir vergiye tabi tutulmaz.²⁸

3573 sayılı Kanunun yürürlüğe girdiği sıralarda Tarım Bakanlığı uhdesinde bulunan Zeytin Bakım Teşkilatında 108 lira ücretle 20 zeytin bakım memuru, 40 lira ücretle 4 mütehassısılık muakkibi, 210 lira ücretle 1 teknik müfettiş, 165 lira ücretle 2 mıntıka mütehassısı, 108 lira ücretle

²⁷ TBMM, *Kanunlar Dergisi*, Dönem: 5, C. 19, 26.01.1939, s. 149; *Resmi Gazete*, Sayı No: 4126, 7 Şubat 1939; TC Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, *50 Yılda Türk Sanayii*, Mars Matbaası, Ankara, 1973, s. 87; Vakıflar Memba Suları ile Orman ve Zeytinliklerinin İşletilmesi Hakkındaki Kanun Tasarısı için Bk. BCA, Yer Bilgisi: 30-18-1-2/ 87-48-3, Tarih: 25.05.1939.

²⁸ TBMM, *Kanunlar Dergisi*, Dönem: 5, C. 19, 26.01.1939, s. 149; *Resmi Gazete*, Sayı No: 4126, 7 Şubat 1939.

18 adet seyyar zeytin bakım memuru ve 40 lira ücretle 2 adet müteahhas muakkibi olmak üzere toplamda 47 kişi görev almıştır.²⁹

Zeytin Teşkilatı içerisinde yapılan faaliyetler harcamaları da beraberinde getirmiştir. 1934 yılında ise seyyar zeytincilik bakım masrafları olarak Tarım Bakanlığı bütçesinden 16.200 lira ödenek ayrılmıştır.³⁰ 1935 yılında bu rakam 15.840 liraya çıkarılmıştır.³¹ 1936 yılında 23.000 liraya yükseltilmiştir.³² 1937 ve 1938 yıllarında zeytin bakım teşkilatı ve zeytin istasyon ve fidanlıkları için Tarım Bakanlığı bütçesinden tahsis edilen miktar 20.000 lira olarak tespit edilmiştir.³³

Tablo 1’de 1923 ile 1938 yılları arasında Türkiye’de zeytinyağı üretimi ve ihracatı gösterilmiştir.

TABLO: 1. Türkiye’de Zeytinyağı Üretimi ve İhracatı (1923-1938)³⁴

Yıllar	Zeytinyağı Üretimi (Ton)	Zeytinyağı İhracat Miktarı (Ton)	Zeytinyağı İhracat Tutarı (TL)
1923	8.000	3.025	986.000
1924	25.000	748	458.000
1925	14.100	11.600	6.810.000

²⁹ TBMM, *Zabıt Ceridesi*, Dönem: 6, Toplantı: F, C. 2, 22.05.1939, D-Cetveli, s. D/74; 1933 yılında, Vakıflar Genel Müdürlüğü bütçesinden orman, zeytinlik ve arazi ve maadin hasılatı 200.000 lira olarak belirlenmiştir. TBMM, *Zabıt Ceridesi*, 1934 Evkaf Umum Müdürlüğü Bütçesi, Dönem: 4, Toplantı: 3, C. 22, 58. Birleşim, 27.05.1934, S. Sayısı: 167, s. 13.

³⁰ TBMM, *Zabıt Ceridesi*, Masraf Bütçeleri, Dönem: 5, Toplantı: F, C. 3, 22.05.1935, s. 161.

³¹ TBMM, *Zabıt Ceridesi*, Masraf Bütçeleri, Dönem: 5, Toplantı: 1, C. 11, 25.05.1936, s. 160.

³² TBMM, *Zabıt Ceridesi*, Masraf Bütçeleri, Dönem: 5, Toplantı: 2, C. 18, 24.05.1937, s. 168.

³³ TBMM, *Zabıt Ceridesi*, Masraf Bütçeleri, Dönem: 5, Toplantı: 3, C. 25, 23.05.1938, s. 171; TBMM, *Zabıt Ceridesi*, Masraf Bütçeleri, Dönem: 6, Toplantı: F, C. 2, 22.05.1939, s. 178.

³⁴ İGM, *İstatistik Yıllığı 1932-1933*, Yayın No: 34, Ankara, 1933, s. 264; İGM, *İstatistik Yıllığı 1934-1935*, Ankara, 1935, s. 405; İGM, *İstatistik Yıllığı 1935-1936*, Yayın No: 88, Ankara, 1936, s. 286, 292; İGM, *İstatistik Yıllığı 1936-1937*, Yayın No: 115, Ankara, 1937, 232; İGM, *İstatistik Yıllığı 1938-1939*, Yayın No: 142, Ankara, 1942, s. 183, 243, 245; İGM, *İstatistik Yıllığı 1939-1940*, Yayın No: 159, Ankara, 1940, s. 277, 279; İGM, *Küçük İstatistik Yıllığı, 1939-1940*, Yayın No: 160, Ankara, 1941, s. 168; İGM, *Küçük İstatistik Yıllığı 1940-1941*, Yayın No: 192, Ankara, 1942, s. 123; İktisat Vekâleti, *Türkiye Cumhuriyetinin İkinci Sanayi Planı 1936*, 2. Basım TTK Yayınları, Ankara, 1989, s. 145.

1926	16.500	1.155	681.000
1927	5.500	10.816	7.663.000
1928	33.500	2.283	1.321.000
1929	15.000	15.364	8.678.000
1930	25.000	4.742	1.843.000
1931	12.000	18.259	6.111.000
1932	35.000	2.476	773.000
1933	30.000	14.149	3.442.000
1934	25.000	7.743	1.939.000
1935	29.490	6.669	1.829.000
1936	28.560	742	321.000
1937	62.050	3.334	1.623.000
1938	33.750	4.397	1.522.000

Tablo 1'e göre 1923 ile 1938 yılları arasında Türkiye'de zeytinyağı üretimiyle ihracat miktar ve tutarları istikrarsız bir seyir takip etmektedir. 1923 yılında 8.000 ton üretimle en düşük, 1937 yılında 62.050 ton ile en yüksek üretim rakamına ulaşılmıştır. 1936'da 742 ton zeytinyağı ihracatı karşılığında elde edilen 321.000 lira gelir ile en düşük seviye yaşanırken, 1929 yılında 15.364 ton zeytinyağı ihracatı karşılığından 8.678. 000 lira gelire en yüksek ihracat tutarına erişilmiştir.

Böylece 1923 ile 1938 yılları arasındaki 16 yıllık bir süreçte toplamda 398.450 ton zeytinyağı üretiminin 107.502 tonunun ihracatı mukabilinde 46.000.000 liralık bir gelir sağlanmışır.

II. Dünya Savaşı Yılları ve Sonrasında Türkiye'de Zeytin ve Zeytinyağının Durumu (1939-1950)

II. Dünya Savaşı'nın başladığı sıralarda İzmir merkezde faaliyet alanı bütün ülkeyi kapsayacak biçimde, zeytinyağı ve diğer bitkisel yağların türleriyle ilgilenmek üzere 14 Aralık 1939 tarihinde Bakanlar Kurulunca *Türkiye Zeytinyağı İhracatçılar Birliği* kurulmuştur.³⁵

1940 yılı başlarına gelindiğinde Ege çevresindeki beş pirina³⁶ fabrikasından ikisi Edremit Körfezinde, ikisi İzmir'de, biri ise Kuşadası'nda bulunmaktadır. Edremit Körfezindeki Gmşburun

³⁵ BCA, Yer Bilgisi: 30-18-1-2/ 89-116-15, Tarih: 14.12.1939.

³⁶ Zeytinin sıklıktan sonra yağ bakımından zenginliğini yitirmeyen, gübre veya hayvan yemi olarak kullanılan küspesi.

Fabrikası ile İzmir'deki fabrikalardan biri faal durumda iken, diğer iki fabrika atıl, biri de zaman zaman aktif durumda varlığını sürdürmüştür.³⁷

Bu arada 3573 sayılı Kanuna göre Tarım Bakanlığınca teklif edilen ve devlet şurasınca görülen *Zeytinciliğin İslahına ve Yabani Zeytinlerin Aşılattırılmasına Dair Nizamname* 28 Şubat 1940 tarihinde yürürlüğe girmiştir.³⁸

Bu nizamnamenin yanı sıra 3780 sayılı Milli Korunma Kanununun 26. maddesi uyarınca doğrudan üreticiden zeytinyağı satın alınması için Ticaret Bakanlığı hesabına 1.000.000 liraya kadar bir kredi tahsisine dair Karar, 18 Aralık 1940 tarihinde Bakanlar Kurulunca uygulanmaya konmuştur.³⁹

Kredi tahsisıyla ilgili Karar yürürlüğe girmeden evvel II. Dünya Savaşı öncesinde Türkiye'de kg'ı 32 kuruşa mal olan zeytinyağının tonu 40-50 liradan dış ülkelere ihraç edildiği gözlemlenmektedir. Ancak savaş döneminde dış ülkelere satışı gerçekleştirilememesine rağmen zeytinyağının toptan kg fiyatı 90 kuruşa kadar yükselmiştir.⁴⁰ Savaş döneminde petrol ve makine yağı sıkıntısı nedeniyle halkın aydınlatmada zeytinyağına yönelmesi, fiyatların yükseliş nedenlerinden biri olarak gösterilmiştir. Bu yüzden Ege Bölgesinin bir kısım köylerinde zeytinyağının kg fiyatı 140 kuruşa kadar çıkmıştır.⁴¹

II. Dünya Savaşı yıllarında zeytinyağı fiyatlarında yaşanan istikrarsızlığa son vererek üreticiyi, tüccar, komisyoncu, işletmeci gibi sermayesi güçlü kesimler karşısında örgütlü yapıya kavuşturmak için kooperatifleşmeye önem verilmiştir. Bu amaçla *İzmir İncir ve Üzüm Tarım Satış Kooperatifleri Birliğinin* 27 Ekim 1941 tarihinde

³⁷ Nevzat Ekrem, "Egede Pirina Fabrikası", *İktisadi Yürüyüş*, S. 2, Yıl: 1, 1 İkinci Kânun 1940, s. 12.

³⁸ BCA, Yer Bilgisi: 30-18-1-2/ 90-18-19, Tarih: 28.02.1940.

³⁹ BCA, Yer Bilgisi: 30-18-1-2/ 93-117-1, Tarih: 18.12.1940; 3780 sayılı Milli Korunma Kanununun 26. maddesi için Bk. TBMM, *Kanunlar Dergisi*, Dönem: 6, C. 21, 18.01.1940, s. 169-170; *Resmi Gazete*, Sayı No: 4417, 26 Ocak 1940.

⁴⁰ Celal Akyürek, "Milli Korunma Kanunu ve Piyasalar", *İktisadi Yürüyüş*, C. 6, S. 66-67, Yıl: 3, 16 Eylül 1942, s. 43.

⁴¹ Hüseyin Avni, "İzmir'den Aydın'a", *İktisadi Yürüyüş*, C. 9, S. 86, Yıl: 4, 16 Temmuz 1943, s. 11.

gerçekleştirilen 103. Yönetim Kurulu Toplantısında zeytinyağında teşkilatlanmaya gidilmesine başlangıç teşkil etmek üzere yalnız bu mamulün ortak tali ürünler kapsamında değerlendirilmesi gerekli görölerek piyasadan da alım yapılıp ihraç edilmesi kararlaştırılmıştır. Ayrıca zeytin sıkma tesis ve depolama faaliyetlerine ivme kazandırılarak ilk aşamada Burhaniye, Bayındır, Edremit ve Sultanhisar kooperatiflerine birer zeytinyağı fabrikası inşa edilmiştir.⁴²

Bu dönemde zeytin zararlılarıyla olan mücadeleye de girişilmiş, 1940 yılında zeytin sineğine karşı ilaçlanan ağaç sayısı 700.000'e ulaşmıştır.⁴³ 1943 yılında bu zararlıya karşı 2 vilayette 237.000 ağaç ilaçlanmıştır.⁴⁴

Zeytin haşereleriyle yapılan mücadelelerin yanı sıra 1941 yılında Zeytincilik Teşkilâtı, 250 köy ve örnek zeytinliklerde üreticilere fennî bakım ve budama işleriyle ilgili bilgiler vermiştir. Açılan 144 kursta 4.554 işçiden 2.250'si usta, 1.877'si de çırak sertifikası almıştır. Bu teşkilât tarafından aşılanan yabanî zeytin ağaçlarının sayısı ise 30.000'i aşmıştır. Ayrıca İzmir Zeytin Fidanlığında 14.146 fidan yetiştirilip dağıtılmaya başlanmıştır.⁴⁵ 1944 yılına gelindiğinde 5.399.981 zeytin ağacı budanırken, 71 zeytincilik kursu düzenlenmiştir.⁴⁶

Zeytinciliği geliştirilmesine yönelik yapılan bu çalışmalara II. Dünya Savaşı yıllarında zeytinyağı fiyatlarının yükselişini önlemek için alınan tedbirlerin de ilave edildiği bilinmektedir. Başbakan şükrü Saraçoğlu'nun 5 Ağustos 1942 tarihinde TBMM'de açıkladığı I. Hükümet Programında verdiği bilgilere göre: Türkiye'den her yıl önemli miktarda

⁴² Hakkı Çetin, *Kamu Ekonomisi Yönünden Türkiye'de Kırsal Kalkınma Sürecinde Kooperatifçiliğin Rolü: Tariş Zeytin ve Zeytinyağı Birliği Örneği*, Dokuz Eylöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir, 2013, s. 193; <http://www.tariszeytinyagi.com/www.tariszeytinyagi.com/taris-hakkinda.html>, Erişim Tarihi: 01.01.2019.

⁴³ TBMM, *Zabıt Ceridesi*, Masraf Bütçeleri, Dönem: 6, Toplantı: 2, C. 18, 26.06.1941, s. 274.

⁴⁴ TBMM, *Zabıt Ceridesi*, Masraf Bütçeleri, Dönem: 7, Toplantı: 1, C. 10, 22.05.1944, s. 268; Zeytinlerin belli başlı üç zararlısından olan Zeytin Sineği ve Zeytin Güvesi mahsulün içinde, Zeytin Pamuklu Bitleri ise dal ve sürgünlerde tahribat yapmıştır. Ekrem Üzümeri, "Zeytincilik", *İktisat ve Ticaret Ansiklopedisi*, C. 10, İstanbul, 1954, s. 265.

⁴⁵ TBMM, *Zabıt Ceridesi*, Masraf Bütçeleri, Dönem: 6, Toplantı: 3, C. 25, 25.05.1942, s. 262.

⁴⁶ TBMM, *Tutanak Dergisi*, 1945 Yılı Yedi Aylık Gider Bütçeleri, Dönem: 7, Toplantı: 2, C. 17, 21.05.1945, s. 289.

zeytinyağı ihraç edilmesine rağmen zeytinyağı stoku da mevcuttur. Bu stokla yağ fiyatlarının aşırı yükselmesi önlenilebilecektir. Zeytinyağı ve diğer yağlar makul bir seviyede durursa ihracına izin verilecek, aksi halde zeytinyağı satışını kısıtlama ve durdurma gibi tedbirlerin yanı sıra devlet tüketimini zeytinyağına yöneltme uygulamalarına müracaat edilecektir. Bu suretle zeytinyağı ihracat mekanizmasıyla bütün yağlar makul bir fiyat düzeyinde tutulabilecektir.⁴⁷

Saraçoğlu'nun bu açıklamalarına rağmen, II. Dünya Savaşı yıllarında İstanbul'da zeytinyağına pamuk ve susam yağlarının yanı sıra birçok yabancı maddenin katılması halkın şikâyetlerini artırmıştır.⁴⁸

Savaş yıllarında zeytincilikle ilgili yeni tüzükler de yürürlüğe konulmuştur. 28 Şubat 1940 tarihinde kabul edilen *Zeytinciliğin Islahına ve Yabancı Zeytinlerin Aşılattırılmasına Dair Tüzüğün* değiştirilmesi hakkındaki Tarım Bakanlığınca hazırlanan yeni tüzük, 11 Ağustos 1942 tarihinde Bakanlar Kurulunca yürürlüğe konulmuştur.⁴⁹

Bu dönemde özel şirketlere ait zeytinyağı fabrikaları da satın alınmıştır. Aydın'ın Umurlu İstasyonunda bulunan Umurlu Şirketine ait zeytinyağı fabrikasının tapu ve harç masrafları vakfa ait olmak üzere 78.000 lira bedel karşılığında 2490 sayılı Kanunun 46. maddesinin F fıkrasına göre pazarlıkla satın alınması, 19 Nisan 1943 tarihinde Bakanlar Kurulunca kabul edilmiştir.⁵⁰

II. Dünya Savaşı'nın sona ermesi üzerine Ticaret Bakanlığınca kabul edilen Ticaretin Tanzimine ve İhtikârla Mücadeleye Dair 31 Numaralı Genelge ile önceden azami satış fiyatlarıyla tespit edilmiş ve el konmuş zeytinyağı ve diğer nebatî yağların satışı serbest bırakılmıştır.⁵¹

⁴⁷ TBMM, *Zabıt Ceridesi*, Dönem: 6, Toplantı: 3, C. 27, 77. Birleşim, 05.08.1942, s. 23: İsmail Arar, *Hükümet Programları 1920-1965*, Burçak Yayınevi, İstanbul, 1968, s. 141.

⁴⁸ Selim Cavid Yazman, "Mağuşu Yağlar", *İktisadi Yürüyüş*, C. 3, S. 31, Yıl: 2, 16 Mart 1941, s. 5.

⁴⁹ BCA, Yer Bilgisi: 30-18-1-2/ 99-73-12, Tarih: 11.08.1942.

⁵⁰ BCA, Yer Bilgisi: 30-18-1-2/ 101-27-11, Tarih: 19.04.1943; 2490 sayılı *Arttırma ve Eksiltme ve İhale Kanununun* 46. maddesinin F fıkrası için Bk. TBMM, *Kanunlar Dergisi*, Dönem: 4, C. 13, 02.06.1934, s. 716; *Resmî Gazete*, Sayı No: 2723, 10 Haziran 1934.

⁵¹ Nazmi Topçuoğlu, "Neden Yağ Yoksulluğu Davası ile Karşılaştık?", *İktisadi Yürüyüş*, C. 6, S. 144, Yıl: 6, 25 Aralık 1945, s. 3.

Buna rağmen savaş sonrası zeytinyağı fiyatları makul seviyeye inmemiştir. Bilhassa sadeyağın, yetersizliği nedeniyle 500 kuruşa yakın bir fiyat düzeyine erişmesi, zeytinyağı tketimeinin artarak litresinin perakende halde 250 ile 285 kuruş arasında seyretmesine yol açmıştır.⁵²

Zeytinyağı fiyatlarının yükselerek karaborsaya düşmesi ve ardından da sadeyağ fiyatının artması, TBMM’de tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Manisa Milletvekili Hikmet Bayur, 1945 yılı 7 aylık bütçe görüşmeleri esnasında yaptığı konuşmada bu hususla ilgili fikirlerini şöyle beyan etmiştir: *“Yağların ortadan kaybolup yahut evvel fiyatların fırlamasından sonra ortadan kayboluşunda başka amiller de vardır. Bunlardan birisini ele alayım, oda şudur: Hükümet birçok kimseye bu zeytinyağı için vesika vermiştir. İstihsal mıntıkalarına gidiniz şu kadar zeytinyağı alın. Diğer tarafta müstahsil de yağlarını bunlara satmağa mecbur edilmiştir. Fakat derhal bu zeytinyağları alanlar onları kara borsaya intikal ettirmiştir.”* Bayur sözlerine devamla *“Mademki yağı müstehlike [tüketicisi] ucuza sattıramayacağız ve kara borsaya intikal ettireceğiz, niçin bunu bir sürü mutavassıta [aracı] yaptırıyoruz bari bu işi müstahsile [reticiye] bıraksak, çünkü müstahsil fahiş kazansa dahi bunun iyi bir tesiri vardır, bu istihsali [retim] teşvik eder. Böyle olmuyor, müstahsil kazanmıyor, müstehlik ucuz yağ almıyor ve ortada bir sürü muhtekir [vurguncu] zengin oluyor.”*⁵³

Kütahya Milletvekili Adnan Menderes, Başbakan Recep Peker ve Maliye Bakanı Halid Nazmi Keşmir’in 1947 yılı bütçe görüşmeleri esnasında TBMM’de yaptıkları konuşmalara cevabi nitelikte söz olarak zeytinyağı fiyatlarıyla ilgili görüşlerini ortaya koymuştur. Menderes’e göre: Savaş döneminde Saraçoğlu Hkmeti, zeytinyağının nebatî ve hayvani yağlar ve hatta bütün gıda maddeleri üzerindeki etkisini kabul ederek bu maddeyi esas tutacağını ve fiyatının aşırı yükselişine izin vermeyeceğini ifade ettiği halde bunu başaramamıştır. Bu başarısızlıkta;

⁵² Necdet Salih Kurdakul, “Zeytinyağı Meselesi Nasıl Halledilebilir”, *İktisadi Yürüyüş*, C. 7, S. 160, Yıl: 7, 17 Ağustos 1946, s. 9.

⁵³ TBMM, *Tutanak Dergisi*, Dönem: 7, Toplantı: 2, C. 17, 58. Birleşim, 21.05.1945, s. 223; Zeytinyağı fiyatlarının yükselmesi ve karaborsaya düşüşü 1946 yılının bütçe görüşmeleri esnasında da dile getirilmiştir. Bu konu ile ilgili tartışmalar için Bk. TBMM, *Tutanak Dergisi*, Dönem: 7, Toplantı: 3, C. 20, 12. Birleşim, 17.12.1945, s. 119.

muafiyetten istifade eden adı geçen yağların muamele vergisi kapsamına alınarak oranlarının yüksek tutulmasının tesiri büyüktür.⁵⁴

Savaştan sonra 1947 yılında da yağ fiyatlarının yükseliş eğilimine girmesi üzerine hükümet Kooperatifler Birliğine devlet yağ stoklarından düşük fiyatla satış yapması talimatını vermiştir. 1949 yılına gelindiğinde o tarihe kadar 7 olan kooperatif sayısı 13'e çıkarılmış, birliğin yatırımlarında da yükselişler meydana gelmiştir. Aynı yılda *İzmir İncir ve Üzüm Tarım Satış Kooperatifleri Birliği* dört ana ürün üzerinden ayrı birlikler halinde teşkilatlanmıştır. Bu yapılanmanın ardından 1949-1950 yılından itibaren her birlik işlemlerini kendi adına yapmaya başlamış, incir, üzüm, pamuk, zeytin ve zeytinyağı birliklerinin her biri ayrı bir tüzel kişilik halinde faaliyetini sürdürmüştür.⁵⁵

Yağ fiyatlarının yükselmesinin yanı sıra Türkiye'de kişi başına düşen zeytinyağı miktarı da yetersiz kalmıştır. 1945-1946 kampanyasında, 40.000 ton olarak tahmin edilen zeytinyağı üretiminin, piyasaya sürülen miktarı bu rakamın altındadır. Şöyleki: %10 Toprak Mahsulleri Vergisi, %15 Muamele Vergisi, %25 devlet hissesi olmak üzere 40.000 ton olan rekoltenin 20 bin tonu piyasadan çekildikten sonra kalan 20.000 ton yağdan şu kalemleri oran olarak düşmek gerekir. %10 vakıf yağları, %10 tarım kooperatiflerinin ortak yağları, %30 sabun ve yağ tüccarlarının satın aldıkları yağ ve %10 üreticinin kendine ayırdığı ve elinden asla çıkarmak istemediği bir yıllık ihtiyacını karşılayacak yağ. Neticede 18 milyon nüfuslu bir ülkeye tüketici 8.000 ton zeytinyağıyla cevap vermeye çalışmış, bu da kişi başına yarım kg'dan daha az bir rakamı ihtiva etmiştir.⁵⁶

Bu yüzden zeytinciliğin kalkınması ve üretimin yükseltilmesi için alınması gereken önlemler şu şekilde belirlenmiştir:⁵⁷

⁵⁴ TBMM, *Tutanak Dergisi*, Dönem: 8, Toplantı: 1, C. 3, 18. Birleşim, 18.12.1946, s. 21.

⁵⁵ Çetin, a.g.e., s. 193; <http://www.tariszeytinyagi.com/www.tariszeytinyagi.com/taris-hakkinda.html>, Erişim Tarihi: 01.01.2019.

⁵⁶ Necdet Salih Kurdakul, "Zeytinyağı Meselesi", *İktisadi Yürüyüş*, C. 7, S. 161, Yıl: 7, 3 Eylül 1946, s. 6.

⁵⁷ Aslan Tufan Yazman, "Zeytinciliğimizi İnkişaf Ettirmeliyiz", *İktisadi Yürüyüş*, C. 9, S. 206, Yıl: 9, 20 Ağustos 1948, s. 1.

1. Zeytin ağacı sayısını artırmak için yabancı zeytinlerin aşılması yolunda seferberliğinin başlatılması,
2. Zeytin kalitesinin yükseltilmesi için bir enstitünün kurulması,
3. Tasirhanelerin modernleştirilerek sayılarının artırılması.

Türkiye’de zeytinciliğin kalkınması için zeytin ağaçlarının bakımına önem verilerek (Bursa-Kocaeli), (İzmir-Aydın), (Antalya-İçel), Balıkesir, Çanakkale ve Muğla gibi altı bölgede zeytin bakım fen memurlarının görev yaptığı birer *Mıntika Zeytincilik Mütihazıslılığı* kurulmasına rağmen, işlevi sınırlı kalmış, zeytincilikle ilgili bir Enstitüye ihtiyaç duyulmuştur. Bu dönemde dünyada 500 milyon zeytin ağacından 155 milyonu İtalya, 140 milyonu İspanya, 60 milyonu Yunanistan, 30 milyonu Türkiye, 29, 5 milyonu Portekiz, 17 milyonu Tunus, 12,5 milyonu Fransa, 9,8 milyonu Cezayir, 8,5 milyonu Suriye-Lübnan, 6 milyonu Fas, 4,7 milyonu Yugoslavya, 4 milyonu ABD, 1,8 milyonu Arnavutluk, 0,8 milyonu Rusya’da kalanı da diğer ülkelerde yer almıştır. Bu durumda Türkiye zeytin ağacı sayısında dünyada dördüncü sırada gelmiştir.⁵⁸ Ancak zeytinyağı üretiminde İspanya’nın 320.000, İtalya’nın 170.000, Yunanistan’ın 150.000, Kuzey Afrika Birliklerinin 95.000, Portekiz’in 70.000 ton üretiminden sonra Türkiye 40-50 bin ton ile altıncı sıraya yerleşmiştir.⁵⁹ Türkiye’nin yıllık zeytinyağı üretiminde dünyada altıncı sırada bulunmasında, her ağaçtan 1-1,5 kilogram gibi düşük yağ verimi alması etkili olmuştur.⁶⁰

Türkiye’de zeytin ağacı rekoltesinin düşük olduğu bir dönemde üreticiden zeytinyağı satın almaya ve bu yağları ülke içinde veya dışında satmaya Ticaret Bakanlığının yetkili kılınması hakkındaki K/711 sayılı Kararın 26 şubat 1947 tarihinde Bakanlar kurulunca yürürlüğe konulduğu görölmektedir.⁶¹

⁵⁸ Yazman, a.g.m., s. 1.

⁵⁹ *Ayın Tarihi*, Sayı No: 192, Kasım 1949, s. 9.

⁶⁰ Kemal Çeçen, “120 Milyon Zeytin Ağacı için Neler Düşünüyoruz?”, *Tarım Dergisi*, S. 4, C. 1, 1 Eylül 1952, s. 82; Türkiye’de zeytin veriminin düşük olmasının nedenleri için Bk. Erol Zeytinoğlu, *Türkiye Ekonomisi*, Met/Er Matbaası, İstanbul, 1978, s. 193.

⁶¹ BCA, Yer Bilgisi: 30-18-1-2/ 115-73-4, Tarih: 04.12.1947.

Ayrıca ham zeytin tanesi ile sutkostiğin geçici kabul yoluyla ithali, 4 Aralık 1947 tarihinde Bakanlar Kurulunca kararlaştırılmıştır.⁶² Bunun yanı sıra 3573 sayılı Kanun gereğince 1949 yılının ilk altı ayında imarları tamamlanmış 2.192 dekar yabancı zeytinliğin istekli olanlardan 85 kişiye tapusu verilmiştir.⁶³

Bu dönemde zeytincilik ile ilgili yasal düzenlemelere de devam edilmiş, 28 Şubat 1940 tarihinde yürürlüğe konulan *Zeytinciliğin İslahına ve Yabancı Zeytinlerin Aşılattırılmasına Dair Tüzüğü'nün* 11 Ağustos 1942 tarihinde değiştirilen 6. maddesinin B fıkrası ile 8. maddesinin tadiline dair Tarım Bakanlığınca hazırlanan tüzük, 12 Ocak 1949 tarihinde Bakanlar Kurulunca yürürlüğe konulmuştur.⁶⁴

12 Ocak 1949 tarihli tüzüğü'nün kabul edilmesinden birkaç ay sonra 20-28 Haziran 1949 tarihleri arasında Beyrut'ta toplanacak *Zeytincilik Kongresine* Türk Hükümeti adına Tarım Bakanlığı Ziraat Genel Müdür Yardımcısı Sadi Baytın'ın, 21 Nisan 1949 tarihinde Bakanlar Kurulunca delege olarak katılması kararlaştırılmıştır.⁶⁵

Aynı yılın sonlarına doğru ülke içerisinde *I. Zeytincilik Kongresinin* düzenlendiği gözlemlenmektedir. Türkiye I. Zeytincilik Kongresi, Tarım Bakanlığı zeytin uzmanları ve zeytin bölgelerinden gelen delegelerin iştirakiyle 14 Kasım 1949 günü saat 14'te Ekonomi ve Ticaret Bakanlığının konferans salonunda Tarım Bakanı Cavit Oral'ın bir konuşmasıyla açılmıştır.⁶⁶ Kongrede Ekonomi ve Ticaret Bakanlığının hazırladığı zeytincilik kanun tasarısı üzerinde görüşler ortaya konulmuştur. Bu tasarının içerisinde yer alan başlıca hükümler şunlardır: Aşılı ve mahsuldar zeytinlikler ile yabancı zeytinliklerin açılması; zeytinyağı fabrikalarının kurulması, gerekli olanların ıslahı için sahiplerine Tarım Bakanlığı ile Ziraat Bankasınca tespit edilecek esaslar dâhilinde düşük faizli ve uzun vadeli kredi sağlanması; on dönümden aşağı olmamak üzere tekniğe uygun zeytinlik tesis edenlerle mevcut zeytinliklerine iyi bakanların para veya takdirname ile ödüllendirilmesi.

⁶² BCA, Yer Bilgisi: 30-18-1-2/ 115-72-17, Tarih: 26.11.1947.

⁶³ Ziya Tataç, "Olaylara Bakış, Haziran 1949, Ziraat Ekonomisi", *Türk Ekonomisi*, S. 74, Yıl: 7, Ağustos 1949, s. 181.

⁶⁴ BCA, Yer Bilgisi: 30-18-1-2/ 118-89-20, Tarih: 12.01.1949.

⁶⁵ BCA, Yer Bilgisi: 30-18-1-2/ 119-35-9, Tarih: 21.04.1949.

⁶⁶ *Ayın Tarihi*, Sayı No: 192, Kasım 1949, s. 9-10.

Bu hükümler kongrede müzakere edilerek üzerinde değişikliklerin yapılması gereken noktaları açıkça tespit edilmiştir.⁶⁷

Bu arada zeytinciliğin bakım, toplama nakil ve tasfiyesini incelemek, satın alınacak makine ve teçhizatın nitelikleri hakkında bilgi alarak getirilmesi düşünölen uzmanı tespit etmek amacıyla 6 Nisan 1950 tarihinde Bakanlar Kurulunca Vakıflar Genel Müdür Yardımcısı Orhan Çapçı, İtalya, İspanya ve Almanya'ya görevlendirilmiştir.⁶⁸

Zeytinciliğin geliştirilmesi yolunda yurt dışına yetkili kimselerin gönderilmesine ilave olarak zeytin faaliyetleri için ödeneklerin tahsis edilmesine devam edilmiştir. II. Dünya Savaşı'nın başladığı 1939 yılında, zeytin bakım teşkilatı ve zeytin istasyon ve fidanlıkları için Tarım Bakanlığı bütçesinden ayrılan miktar 85.000 lira olarak gerçekleşmiştir.⁶⁹ 1940 ve 1941 yıllarında bu rakam 52.000 lira olarak belirlenmiştir.⁷⁰ 1942 tahsisatı 55.001 lira olarak tespit edilmiştir.⁷¹ 1943 ve 1944 yıllarındaki bu ödenek 60 bin liraya çıkarılmıştır.⁷² Zeytin işleri için Tarım Bakanlığı bütçesinden 1945 yılının yedi aylık tahsisatı 35.000 lira

⁶⁷ Ziya Tataç, "Olaylara Bakış, Kasım-Aralık 1949, Ziraat Ekonomisi", *Türk Ekonomisi*, S. 80, Yıl: 8, şubat 1950, s. 37; Tarım Bakanı Cavit Oral 1950 yılı bütçe görüşmeleri esnasında, Zeytinciliğin ölkenin farklı çevrelerinde esaslı konu olduğunu bunun için bir kongre yapıp mevcut ihtiyaçları karşılayan bir tasarı hazırlanarak Büyük Millet Meclisine sunmak üzere olduklarını ileri sürmüştür. TBMM, *Tutanak Dergisi*, Dönem: 8, Toplantı: 4, C. 24, 55. Birleşim, 24.02.1950, s. 1163.

⁶⁸ BCA, Yer Bilgisi: 30-18-1-2/ 122-29-17, Tarih: 06.04.1950; 1950 yılı başlarında Türkiye'de birinci sınıf yarım asitli zeytinyağı 250-255, natürel tenekeli yağlar ise 220-230 kuruş arasında seyretmiştir. Faik Üstar, "Mahsul Bol Olacak", *İktisadi Yürüyüş*, C. 11, S. 242, Yıl: 113, Ocak 1950, s. 20.

⁶⁹ TBMM, *Zabıt Ceridesi*, Masraf Bütçeleri, Dönem: 6, Toplantı: 1, C. 11, 27.05.1940, s. 193.

⁷⁰ TBMM, *Zabıt Ceridesi*, Masraf Bütçeleri, Dönem: 6, Toplantı: 2, C. 18, 26.06.1941, s. 284; TBMM, *Zabıt Ceridesi*, Masraf Bütçeleri, Dönem: 6, Toplantı: 3, C. 25, 25.05.1942, s. 278.

⁷¹ TBMM, *Zabıt Ceridesi*, Masraf Bütçeleri, Dönem: 7, Toplantı: F, C. 2, 24.05.1943, s. 256.

⁷² TBMM, *Zabıt Ceridesi*, Masraf Bütçeleri, Dönem: 7, Toplantı: 1, C. 10, 22.05.1944, s. 280; TBMM, *Tutanak Dergisi*, 1945 Yılı Yedi Aylık Gider Bütçeleri, Dönem: 7, Toplantı: 2, C. 17, 21.05.1945, s. 299.

olmuştur.⁷³ 1946 yılı ödeneği artarak 90.000 liraya yükseltilmiştir.⁷⁴ 1947'de bu rakam 50 bin lira olarak belirlenmiştir.⁷⁵ 1948 yılına gelindiğinde zeytin işleri için Tarım Bakanlığı bütçesinden ayrılan ödenek 75.000 lira olarak gerçekleşmiştir.⁷⁶

Tablo 2'de II. Dünya Savaşı Dönemi ve sonrasında Türkiye'de zeytin ağacı sayısı ile zeytin ve zeytinyağı üretimi gösterilmiştir.

TABLO: 2. II. Dünya Savaşı Dönemi ve Sonrasında Türkiye'de Zeytin Ağacı Sayısı ile Zeytin ve Zeytinyağı Üretimi (1939-1950)⁷⁷

Yıllar	Ağaç Sayısı (1000)	Zeytin Üretimi (Ton)	Yemekliğe Ayrılan Zeytin (Ton)	Yağ Çıkarmaya Ayrılan Zeytin (Ton)	Zeytinyağı Üretimi (Ton)
1939	29.661	325.747	30.766	294.981	61.386
1940	28.503	291.268	30.517	260.751	54.041
1941	29.428	332.784	39.701	343.083	72.148
1942	30.123	269.784	37.796	231.988	50.240
1943	29.308	127.025	7.569	119.456	24.637
1944	29.549	154.245	18.077	136.168	23.476
1945	27.895	121.273	19.142	102.131	21.577
1946	26.578	175.645	30.318	145.327	27.973
1947	27.211	273.818	18.251	255.567	52.542
1948	27.655	211.053	34.438	176.615	35.507
1949	28.397	241.201	31.248	209.953	43.216
1950	29.742	265.412	21.258	244.154	51.706

⁷³ TBMM, *Tutanak Dergisi*, 1946 Yılı Gider Bütçeleri, Dönem: 7, Toplantı: 3, C. 20, 17.12.1945, s. 262.

⁷⁴ TBMM, *Tutanak Dergisi*, 1947 Yılı Gider Bütçeleri, Dönem: 8, Toplantı: 1, C. 3, 18.12.1946, s. 265.

⁷⁵ TBMM, *Tutanak Dergisi*, 1948 Yılı Gider Bütçeleri, Dönem: 8, Toplantı: 2, C. 8, 26.12.1947, s. 289.

⁷⁶ TBMM, *Tutanak Dergisi*, 1949 Yılı Gider Bütçeleri, Dönem: 8, Toplantı: 3, C. 16, 21.02.1949, s. 312/5.

⁷⁷ İGM, *1959 İstatistik Yıllığı*, Yayın No: 380, Ankara, 1959, s. 221; DiE, *Tarım İstatistikleri Özeti 1942-1963*, Yayın No: 464, Ankara, 1964, s. 10; İGM, *İstatistik Yıllığı 1951*, Yayın No: 332, Ankara, 1951, s. 244; İGM, *İstatistik Yıllığı 1952*, Yayın No: 342, Ankara, 1952, s. 260; İGM, *İstatistik Yıllığı 1953*, Yayın No: 360, Ankara, 1953, s. 235.

Tablo 2'ye göre 1939 ile 1950 yılları arasında Türkiye'de zeytin ağacı sayısı 26.578.000 ile 30.123.000 arasında; zeytin üretimi 121.273 ile 332.784 ton arasında; yemekliğe ayrılan zeytin 7.569 ton ile 39.701 ton arasında; yağ çıkarmaya ayrılan zeytin 102.131 ile 343.083 ton arasında ve zeytinyağı üretimi 21.577 ton ile 72.148 ton arasında istikrarsız bir seyir takip etmiştir. Zeytinciliğin istikrarsızlığının yaşanmasında savaş dönemi koşullarının etkili olduğu gözden kaçmamaktadır.

DP Döneminde Türkiye'de Zeytin ve Zeytinyağı Alanında Yaşanan Gelişmeler (1950-1960)

DP'nin 14 Mayıs 1950 tarihinde iktidara gelmesiyle birlikte Türkiye'de zeytin ve zeytinyağı üretimi konusunda yeni bir sürece girilmiştir. Bu dönemin başlangıcında zeytinciliğin geliştirilmesi yolunda Tarım Bakanlığı tarafından tahsis edilen denek 85.000 lira olarak belirlenmiştir.⁷⁸ 1951 yılında ise İzmir Bahçe Kültürleri İstasyonu, Zeytincilik Enstitüsüne dönüştürülmüş, Gemlik Fidanlığı bu kurumun bir şubesi halinde getirilmiştir. Ayrıca Güneydoğu zeytin sahalarının teşkilât dhiline alınmaya başlandığı da gözden kaçmamaktadır. Bunun yanı sıra bir yandan yabancı zeytin sahalarının tespiti ile aşı ve budama kurslarına devam edilirken öbür yandan parselajlı amenajman haritalarının yapılıp dağıtılmasına başlanmıştır. Bu alışmalar için Tarım Bakanlığı bütçesinden 1951 yılı denegi 1950 yılına göre 25.000 lira fazlasıyla 110.000 lira olarak teklif edilmiştir.⁷⁹

1952 yılına gelindiğinde 3573 sayılı *Kanunun* 15. maddesi gereğince 500 adet yabancı zeytin ağacı aşılayanlara ya da aşılanmış zeytinlerin bakımını en iyi yapanlara Tarım Bakanlığı tarafından verilecek ödüller masrafı olarak zeytin işleri bütçesine bir önceki yıla göre 18 bin lira fazlasıyla 128.000 liralık bir denek konulmuştur.⁸⁰

⁷⁸ TBMM, *Tutanak Dergisi*, 1951 Yılı Gider Bütçeleri, Dönem: 9, Toplantı: 1, C. 5, 19.02.1951, s. 382.

⁷⁹ TBMM, *Tutanak Dergisi*, 1951 Yılı Bütçe Kanunu Tasarısı ve Bütçe Komisyonu Raporu, Dönem: 9, Toplantı: 1, C. 5, 19.02.1951, S. Sayısı: 50, TBMM, Basımevi, Ankara, 1951, s. 89.

⁸⁰ TBMM, *Tutanak Dergisi*, 1952 Yılı Gider Bütçeleri, Dönem: 9, Toplantı: 2, C. 13, 20.02.1952, s. 363, 375.

Aynı yılda İzmir, Aydın, Muğla, İçel bölgelerinde yabancı zeytinliklerin parselleme ve aşılama çalışmalarına başlanarak, 120 milyon adet verimli zeytin ağacının elde edilmesi hedeflenmiştir.⁸¹

Bu dönemde zeytinciliğe elverişli yörelerde halkın yetiştiricilik konusuna hassasiyetle eğildiği görülmektedir. Zeytin ağaçlarının büyük bir kısmı budanıp, gübrenmekte, toprağı sürülmekte, mahsulü zamanında toplanmaktadır. Kısaca zeytincilik ile ilgili işler düzenli bir şekilde yürütülmektedir.⁸²

1953 yılında ise 600.000 dekarlık devlete ait yabancı zeytinliklerin 3/13957 sayılı Kararname esaslarına göre isteklilere dağıtılmak üzere parselâjli harita ve raporlarının hazırlanması ve zeytinciliğin diğer faaliyetlerin yürütülmesi için Tarım Bakanlığı ödeneği 1952 yılına göre 2.000 lira artırılarak 130.000 lira olarak teklif edilmiştir.⁸³ Aynı yılda 3573 sayılı Kanun hükümleri kapsamında yabancı zeytin alanlarının tespiti, parselâji, dağıtımı ve tescil işleri yürütülmüş, 76.160 dekar yabancı zeytin alanının tespit işi, 10.294 dekarın parselâji ve 23.683 dekarın dağıtım işlemleri gerçekleştirilmiştir. Ayrıca zeytinlere musallat olan zeytin güvesi ve zeytin sineği gibi haşerelere karşı 20.000.000 dan fazla ağaç ilâçlanmıştır.⁸⁴

1954 yılı zeytincilik faaliyetlerinde, çiftçilere aşı budama takımı ve aşı kalemi dağıtımı ile bunların nakliye ve ambalajı, aşı ve budama işlerinde usta çalıştırılması, parselasyonu gerçekleştirilen alanlara çakılmak üzere kazık imal edilmesi konusunda harcama kalemleri ortaya çıkmıştır. Bunların yanı sıra zeytincilere örnek olması bakımından kimyevi gübre satın alınması, çiftçi ailelerine para mükâfatı verilmesi gibi icraatlar nedeniyle 1954 yılında Tarım Bakanlığı bütçesinden zeytin işleri ve

⁸¹ Kemal Çeçen, "120 Milyon Zeytin Ağacı İçin Neler Düşünüyoruz?", *Tarım Dergisi*, S. 4, C. 1, 1 Eylül 1952, s. 82.

⁸² Nazım Kılıç, "Zeytin Ağaçlarını Ne Vakit ve Nasıl Budayalım", *Tarım Dergisi*, C. 1, S. 5, Yıl: Ekim 1952, s. 86.

⁸³ TBMM, *Tutanak Dergisi*, 1953 Yılı Bütçe Kanunu Tasarısı ve Bütçe Komisyonu Raporu, Dönem: 9, Toplantı: 3, C. 20, 16.02.1953, S. Sayısı: 108, TBMM, Basımevi, Ankara, 1953, s. 238; TBMM, *Tutanak Dergisi*, 1953 yılı Gider Bütçeleri, Dönem: 9, Toplantı: 3, C. 20, 16.02.1953, s. 385.

⁸⁴ TBMM, *Zabit Ceridesi*, 1954 Yılı Masraf Bütçeleri, Dönem: 9, Toplantı: 4, C. 28, 18.02.1954, s. 385-386.

kurumlarına ayrılan ödenek 130.000 lira olarak tespit edilmiştir.⁸⁵ Aynı yılda bu ödenek 170.000 liraya yükseltilmiştir.⁸⁶ 1955 yılında zeytin işleri ve kurumları için tahsis edilen ödenek daha da artırılarak 220.000 liraya çıkarılmıştır.⁸⁷ 1956 yılında bu rakam 270.000 liraya yükseltilmiştir.⁸⁸ 1957, 1958 ve 1959 yıllarında Tarım Bakanlığı bütçesinden zeytincilik işleri ve kurumları için ayrılan tahsisat daha da artırılarak 300.000 liraya ulaştırılmıştır.⁸⁹ Bu rakam 1960 yılında 400.000 lira ile en yüksek noktaya erişmiştir.⁹⁰

Bu arada Tarım Bakanı Nedim Ökmen'in genel tarım işleri hakkında Anadolu Ajansına verdiği bilgilere göre: 1950'den itibaren dört yıllık süreçte zeytincilik işleri ile ilgili açılan 172 kursta, 1.899 usta ile 962 çırak yetiştirilmiş, 487.864 den fazla parasız aşı kalemi dağıtılmıştır.⁹¹ Ayrıca *Bornova Zeytincilik Enstitüsü* ile *İskenderun Bahçe Kültürleri İstasyonunda* 15-20 bin civarında yetiştirilen zeytin fidanları bedelli ve bedelsiz olarak isteklilere dağıtılmış, aşılı fidanlardan zeytin bahçesi tesis eden üreticilere Tarım Bakanlığınca gerekli yardımlar yapılmıştır.⁹²

Zeytincilik faaliyetlerine özen gösterildiği bir dönemde adı geçen mahsulle ilgili tüzük değişikliklerine de devam edilmiştir. 28 Şubat 1940 tarihinde yürürlüğe giren *Zeytinciliğin İslahına ve Yabani Zeytinlerin Aşlattırılmasına Dair Tüzüğün* 12 Ocak 1949 tarihinde 6. maddesinin B

⁸⁵ TBMM, *Zabit Ceridesi*, 1954 Yılı Masraf Bütçeleri, Dönem: 9, Toplantı: 4, C. 28, 18.02.1954, s. 398; TBMM, *Zabit Ceridesi*, 1954 Yılı Bütçe Kanunu Lâyihası ve Bütçe Komisyonu Raporu, Dönem: 9, Toplantı: 4, C. 28, 18.02.1954, S. Sayısı: 109, TBMM Basımevi, Ankara, 1954, s. 286.

⁸⁶ TBMM, *Zabit Ceridesi*, 1955 Yılı Masraf Bütçeleri, Dönem: 10, Toplantı: 1, C. 5, 18.02.1955, s. 366.

⁸⁷ TBMM, *Zabit Ceridesi*, 1956 Yılı Masraf Bütçeleri, Dönem: 10, Toplantı: 2, C. 10, 20.02.1956, s. 386.

⁸⁸ TBMM, *Zabit Ceridesi*, Masraf Bütçeleri, Dönem: 10, Toplantı: 3, C. 17, 20.02.1957, s. 440.

⁸⁹ TBMM, *Zabit Ceridesi*, Masraf Bütçeleri, Dönem: 11, Toplantı: 1, C. 2, 19.02.1958, s. 416; TBMM, *Zabit Ceridesi*, Masraf Bütçeleri, Dönem: 11, Toplantı: 2, C. 7, 20.02.1959, s. 372; TBMM, *Zabit Ceridesi*, Masraf Bütçeleri, Dönem: 11, Toplantı: 3, C. 12, 19.02.1960, s. 366.

⁹⁰ TC. Kurucu Meclis (KM) *Tutanak Dergisi*, Gider Bütçeleri, 20.02.1961, s. 345.

⁹¹ Nedim Ökmen, "Ziraatta Çok büyük İnkişaflar Kaydedildi", *Türk Ekonomisi*, S. 128, Yıl: 12, Şubat 1954, s. 49.

⁹² *Ziraat Dünyası*, S. 50-51, Yıl: 4, Mart 1954, s. 1; DP, *Kalkınan Türkiye*, Desen Matbaası, Ankara, 1954, s. 194.

fıkrası ile 18. maddesinin değiştirilmesine dair Tarım Bakanlığınca hazırlanan yeni tüzüğün, 15 Kasım 1951 tarihinde Bakanlar Kurulunca kabul edildiği görülmektedir.⁹³

Aynı tüzüğün 33. maddesinin değiştirilmesi hakkındaki Tarım Bakanlığınca hazırlanan ve Devlet Şurasınca kabul edilen yeni tüzük, Bakanlar Kurulunca yürürlüğe konulmuştur. Zeytincilik bakımından gerekli olan bu tüzüğün önemli kısımları şunlardır: Üretim yapabilecek hale getirilecek yabancı zeytinleri aşılama çalışmasında ilk temizleme ağaççıklara ve ara tabaka üzerine sağlanır. Ağaçlar sahanın tapu imarını yapana verilmiş olmak şartıyla aşı uygulamasından itibaren en az bir yıl sonra zeytin bakım fen memurlarının veya ziraat teknisyenlerinin izniyle kesilir. Temizlemede bu hususa riayet etmeyenlerin ya da üç yıl süreyle zeytinliklerini bakımlı halde bulundurmamayanların sahaları geri alındığı gibi, elde edilen odun, kömür vesairenin bedelleri de piyasa rayici üzerinden kendilerine ödettirilir.⁹⁴

Zeytincilikle ilgili yasal düzenlemelerin sürdürüldüğü sıralarda zeytin hastalıkları mahsul verimine önemli ölçüde zayıflar vermeye başlamıştır. Milas zeytinliklerinin üç yıldır ürün vermemesi üzerine, Tarım Bakanlığının başlattığı incelemelerde zeytin sineği ve zeytin güvesi hastalıklarıyla beraber, diğer bazı hastalıkların mahsul yetersizliğine sebep olduğu tespit edilmiş, kazada bir zeytin hastalıkları istasyonunun kurulması kararlaştırılmıştır.⁹⁵

Bu arada zeytin üretim merkezleri arasında bulunan Kilis'in zeytinyağı sanayiinde ilkel üretim aracı olan masherler kullanılmıştır. Her biri hayvanla hareket eden ve birer değirmen niteliği taşıyan

⁹³ BCA, Yer Bilgisi: 30-18-1-2/127-84-7, Tarih:15.11.1951; İzmir'in 5 km kuzeyinde İzmir Bornova yolu üzerindeki Mersinli'de kurulan Zeytincilik İstasyonu zeytin üzerinde araştırmalar yapmış, yabancı zeytin çeşitlerini deneyerek aldığı olumlu sonuçları ülkeye yaymıştır. Ayrıca zeytin fidanı üretilip isteklilere düşük ücretlerle dağıtmasının yanı sıra zeytinyağı üretim metotları üzerinde incelemelerde bulunarak zeytin ve zeytinciliğin gelişmesi için gerekli tedbirleri alan bir araştırma ve üretim müessesesi haline gelmiştir. Ekrem Üzümeri, "Zeytincilik İstasyonu", *İktisat ve Ticaret Ansiklopedisi*, C. 10, İstanbul, 1954, s. 265.

⁹⁴ Ziya Tataç, "Olaylara Bakış, Ocak 1954, Ziraat Ekonomisi", *Türk Ekonomisi*, S. 129, Yıl: 12, Mart 1954, s. 90.

⁹⁵ Ziya Tataç, "Olaylara Bakış, Şubat 1954, Ziraat Ekonomisi", *Türk Ekonomisi*, S. 130, Yıl: 12, Nisan 1954, s. 119.

masherlerde ezilen taneler ilkel bir Şekilde kıl torbalara alınıp insan g¼c¼ ile sıkılarak yağ elde edilmiştir. Zeytin sahipleri masherler için tasid (sıkma ücreti) verirken, terk ettikleri pirinaları da yakın illerde bulunan fabrikalara ucuz fiyatlarda satılmıştır. Bu Şekilde Kilis'ten her yıl 5.000 ton zeytinyağı elde edilmiştir. Üretim unsurlarının ilkelliği nedeniyle elde edilen zeytinyağının ancak %20'si yemeklik vasıfta olup kg'ı 200 kuruşa satılırken, kalan %80'i, sabun üretim kalitesinde 120 ile 150 kuruş arasında alıcıya ulaştırılmıştır. 1954 yılı içerisinde Kilis'i ziyaret eden Ziraat Bankası Genel Müdür¼ Mithat D¼lge, Őehrin zeytinyağı üretim tesisleri sorununu öđrenmiŐ, el ele vererek bu derdin hallinin mümkün olabileceğini söylemiŐtir.⁹⁶

Zeytinyağı üretim tesisleri sorununun yaŐandığı bir süreçte alımlarla ilgili Kararlar da devreye sokulmuŐtur. *İzmir Zeytinyağı Tarım Satış Kooperatifleri Birliğine* 1947-1948 yıllarında yaptırılan zeytinyağı müdahale satın alımlarından hâsil olan zararın, Milli Korunma sermaye tahsisleriyle gerçekleştirilen diğer müdahale alım kârlarından kapatılması hakkındaki K/903 sayılı Karar, 10 Ağustos 1953 tarihinde Bakanlar kurulunca yür¼rl¼đe konulmuştur.⁹⁷

K/903 sayılı Kararın ardından, yabancı zeytinleri ıslah etmek amacıyla Antalya'da otuz yıl süre ve 400 lira sermaye ile *Antalya Yabancı Zeytin Islah Kooperatifinin* kurulmasına, 3 Aralık 1954 tarihinde Bakanlar Kurulunca onay verilmiştir.⁹⁸

Ayrıca Kilis'te her türlü yemeklik yağ üretimi, meyve ve sebzelerden konserve imalatı yapmak ve sabun ve gliserin üretmek amacıyla 90 yıl süre ve 1.348.000 lira sermaye ile 865 sayılı Kanunun 280. maddesi uyarınca 27 Temmuz 1955'de Bakanlar Kurulunca *Kilis Zeytinyağı ve Sanayii Türk Anonim Őirketi* kurulmuŐtur.⁹⁹

Zeytin ve zeytinciliğin geliştirilmesi yolunda yeni kooperatif ve Őirketler kurulmasının yanı sıra raporlar da düzenlenmiŐtir. BaŐbakan Menderes'in 24 Mart 1955 tarihinde İzmir'de verdiği talimat üzerine

⁹⁶ Tata, a.g.m., s. 122.

⁹⁷ BCA, Yer Bilgisi: 30-18-1-2/ 133-65-11, Tarih: 10.08.1953.

⁹⁸ BCA, Yer Bilgisi: 30-18-1-2/ 137-100-7, Tarih: 03.12.1954.

⁹⁹ BCA, Yer Bilgisi: 30-18-1-2/ 140-70-16, Tarih: 25.07.1955; 865 sayılı *Ticaret Kanunu* ve bu kanunun 280. maddesi hakkında bilgi almak için Bk. TBMM, *Kanunlar Dergisi*, Dönem: 2, C. 4, 29.05.1926, s. 781-910; *Resmi Gazete*, Sayı No: 406, 28 Haziran 1926.

İzmir Zeytinyağı Tarım Satış Kooperatifleri Birliği Yönetim Kurulu Başkanı Mustafa Sutüven Türkiye zeytinciliği hakkında bir rapor hazırlamıştır. Bu rapora göre: Dünyada Akdeniz Bölgesinden yılda ortalama 1 milyon ton zeytinyağı elde edilirken, Türkiye'nin yaptığı 40-60 bin ton üretimle ancak iç pazar karşılanabilecek durumdadır. Dünyada 500-600 bin ton zeytinyağı üretimiyle İspanya ilk sırada yer alırken bu ülkeyi 250-300 bin ton ile İtalya, 150-200 bin ton ile Fransa ve 80-110 bin ton ile Yunanistan takip etmiştir. Bu ülkeler arasında imkânları itibarıyla Türkiye ile mukayese edilebilecek durumda bulunan İspanya, 1.600.000 hektar arazide 180.000.000 zeytin ağacına sahip olurken, her bir hektara 112,5 ağaç düşmüş, her ağaçtan ise 3 kg yağ elde edilmiştir. Türkiye'nin 2.000.000 hektar zeytin tarımına elverişli arazisinde 20.000.000 zeytin ağacından her bir hektara düşen 10 ağaçtan 2,5 kg yağ üretilmiştir. Bu dönemde Türkiye İstanbul sınırlarından Hatay vilayetine kadar 10 km derinliğinde ve 2.000 km uzunluğunda 2 milyon hektar zeytin ve iklim arazisine sahip olmuştur. Her bir hektarda 100 ağaç yetiştiği dikkate alındığında toplam arazide 200 milyon ağaç, 600-700 bin ton zeytinyağı ve bir milyar liraya yakın bir ihracat geliri elde edilebilir ki bu gelir ülkenin bütün ihracatına eşit bir rakamdır.¹⁰⁰

Raporun devamında 200 milyon zeytin ağacına sahip olmak için şu tavsiyelerde bulunulmuştur:¹⁰¹

1. Zeytin ve zeytinyağının değerlendirilmesinde üreticinin şevkini artıracak aktif ve deşışmez bir hükümet programı izlenmelidir.
2. Üretim Kooperatifleri; Bölge Birlikleri ve Federasyondan oluşan bir üretim teşkilatı kurulmalıdır.
3. Zeytin üreten bölgelerde ilk ve orta öğrenim programı ve kitaplarında zeytincilik kültürüne yer verilmelidir.
4. Devlet zeytincilikle ilgili yetki, teknik eleman ve sorumluluğunu federasyonlara devretmelidir.
5. Onlarca milyon zeytin ağacının elde edilmesinde sermaye teminine önem verilmelidir.

¹⁰⁰ BCA, Yer Bilgisi: 30-1-0-0/ 80-509-6, Tarih: 24.03.1955.

¹⁰¹ BCA, Yer Bilgisi: 30-1-0-0/ 80-509-6, Tarih: 24.03.1955.

6. Kredi ve diğer ihtiyaçların tedarikinde herhangi bir teşekköl ya da şahsa gerekli olmadıkça kâr verilmemelidir.

7. Üretim, manipölasyon ve ticari şekillerde ileri düzeye erişmek için yoğun çaba harcamalıdır.

8. Hükümetin girişimleriyle, bakanlıklar, zeytin yetiştiriciliğiyle uğraşan il milletvekilleri, zeytin teknisyen ve uzmanları ile zeytinyağı satış kooperatifleri ve birliğinin katılımıyla İstanbul'da bir konferans düzenlenmelidir.

9. Bu konferansta, önceden yapılacak hazırlıklarla sonradan kabul edilecek kanunlara bağlantılı olarak Birinci İstihsal Kooperatifi, Birinci Bölge Birliği ve Federasyon teşkilatlanmasına gidilmelidir.

10. Yine bu konferansta gerekli kanun ve tasarıları hazırlayacak bir komisyon teşkil edilmelidir.

DP döneminde zeytinciliğin geliştirilmesi yönünde hazırlanan bu raporun yanı sıra zeytinyağı ile ilgili Kararların da çıkarılmaya devam ettiği görölmektedir. Piyasa ve tüketiciye sunulacak yemeklik zeytinyağı ve benzeri yağların karıştırılması, satış, fiyat, tarz ve şartlarının belirlenmesi hakkındaki K/1006 sayılı Karar, 17 Ocak 1956 tarihinde Bakanlar Kurulunca yürürlüğe sokulmuştur.¹⁰² Ayrıca K/1006 sayılı Kararın yürürlük süresinin 1958 yılı sonuna kadar uzatılması hakkındaki K/1125 sayılı Karar, 17 Aralık 1957 tarihinde Bakanlar Kurulunca kabul edilmiştir.¹⁰³

Aynı yılda zeytinyağı ihracında her bir kilogramın FOB satış fiyatına bir kat fiyat farkı ödenmesine ve bu farkın Et ve Balık Kurumu tarafından ithal edilen don ve pamuk yağlarının maliyet fiyatı ile satış fiyatı arasında oluşan farktan karşılanmasına ve dağıtılan don yağlarının yalnız sabun imalinde kullanılmasına dair K/1078 sayılı Karar, 13 Mart 1957 tarihinde Bakanlar Kurulunca yürürlüğe konulmuştur.¹⁰⁴

Bu arada Ayvalık'ta kurulacak zeytinyağı fabrikası için gerekli 75.000 dolar değerindeki makinaların pazarlıkla satın alınması, Vakıflar Genel

¹⁰² BCA, Yer Bilgisi: 30-18-1-2/ 141-114-17, Tarih: 17.01.1956.

¹⁰³ BCA, Yer Bilgisi: 30-18-1-2/ 147-62-17, Tarih: 17.12.1957.

¹⁰⁴ BCA, Yer Bilgisi: 30-18-1-2/ 145-118-7, Tarih: 13.03.1957.

Müdürlüğünün ilgili yazısı üzerine 2 Eylül 1959 tarihinde Bakanlar Kurulunca kararlaştırılmıştır.¹⁰⁵

Tablo 3'te DP Döneminde Türkiye'de zeytin ağacı sayısı ile zeytin ve zeytinyağı üretim rakamları gösterilmiştir.

TABLO: 3. DP Döneminde Türkiye'de Zeytin Ağacı Sayısı ile Zeytin ve Zeytinyağı Üretimi (1950-1960)¹⁰⁶

Yıllar	Ağaç Sayısı (1000)	Zeytin Üretimi (Ton)	Yemekliğe Ayrılan Zeytin (Ton)	Yağ Çıkarmaya Ayrılan Zeytin (Ton)	Zeytinyağı Üretimi (Ton)
1950	29.742	265.412	21.258	244.154	51.706
1951	35.169	226.914	20.810	206.104	38.820
1952	38.211	394.113	60.412	333.701	66.345
1953	39.730	253.665	31.430	222.235	44.000
1954	42.152	532.081	77.770	454.311	83.242
1955	44.265	200.109	12.344	187.765	40.790
1956	46.670	538.715	73.000	465.600	89.587
1957	47.628	226.188	23.441	202.747	43.231
1958	51.294	482.410	42.163	440.247	90.000
1959	53.726	402.000	75.746	326.254	66.000
1960	54.845	427.477	49.336	378.141	79.000

Tablo 3'ye göre: 1950 yılından 1960 yılına kadar dönemde Türkiye'de zeytin ağacı sayısı her yıl düzenli olarak artarken; zeytin üretimi, yemekliğe ayrılan zeytin, yağ çıkarmaya ayrılan zeytin ve zeytinyağı üretiminde istikrarsız ancak artan bir seyir ortaya çıkmıştır.

1950 yılında 29.742.000 olan zeytin ağacı sayısı 25.103.000 artışla 1960 yılında 54.845.000'e; 265.412 ton olan zeytin üretimi 162.065 ton artışla 427.477 tona; 21.258 ton olan yemekliğe ayrılan zeytin 28.078 ton artışla 49.336 tona; 244.154 ton olan yağ çıkarmaya ayrılan zeytin

¹⁰⁵ BCA, Yer Bilgisi: 30-18-1-2/ 153-50-10, Tarih: 02.09.1959; Gıda maddeleri arasında yer alan zeytinyağı, DP Döneminden sonra da ülke ihtiyacına cevap vermiş, ihracat tutarı önemli miktarlara ulaşmıştır. Haluk Cillov, *Türkiye Ekonomisi*, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1965, s. 271.

¹⁰⁶ İGM, *1959 İstatistik Yıllığı*, Yayın No: 380, Ankara, 1959, s. 221; DiE, *Tarım İstatistikleri Özeti 1942-1963*, Yayın No: 464, Ankara, 1964, s. 10; DiE, *İstatistik Yıllığı 1960-1962*, Yayın No: 460, s. 213; DiE, *1963 Türkiye İstatistik Yıllığı*, Yayın No: 490, Ankara, 1963, s. 201; DiE, *Türkiye İstatistik Yıllığı 1964-1965*, Ankara, 1965, s. 223.

133.987 ton artışla 378.141 tona; 51.706 ton olan zeytinyağı üretimi 27.294 ton artışla 1960 yılında 79.000 tona yükselmiştir.

Böylece 1950'den 1960'a kadar olan süreçte zeytin ağacı sayısında %84,40; zeytin üretiminde %61,06; yemekliğe ayrılan zeytinde %132,08; yağ çıkarmaya ayrılan zeytinde %57,87 ve zeytinyağı üretiminde %52,78 oranında bir artış sağlanmıştır.

Sonuç

Cumhuriyetin ilan edildiği daha 1923 yılında Türkiye'nin dış ülkelere zeytinyağı ihracatında bulunması yıllarca süren savaşlar neticesinde yıkıma uğramış ve ekonomisi adeta felce uğramış bir ülkenin kalkınması ve yeniden imarı için gerekliydi. Zeytin ve zeytinyağı üretimi ve ticaretinin geliştirilmesinde öncelikle delice adı verilen ve binlerce dönüm arazide yabancı zeytin ağaçlarının aşılansarak ekonomiye kazandırılması zorunluydu. Bunun için ilk etapta 1528 sayılı Yabancı Ağaçların Aşılması Hakkındaki Kanun yürürlüğe sokularak yabancı zeytinliklerin aşılması konusunda Ekonomi Bakanlığı ile vilâyet yöneticilerine yetki verilmiştir.

Türkiye'de 26 Ocak 1939 tarihinde 3573 sayılı *Zeytinciliğin Islahı ve Yabancılarının Aşılması Hakkında Kanunun* kabul edilmesi, zeytinciliğin geliştirilmesi yönünde atılan ikinci önemli adım olmuştur. Zira bu kanunun dördüncü maddesi ile yabancı zeytin ağaçlarını aşılamağa istekli olanların aşılacakları alanların kendilerine verilmesi yoğun bir aşılama çabasına girilmesine yol açmıştır. Ancak 1929 Dünya Ekonomik Kriziyle birlikte II. Dünya Savaşı yıllarında zeytin ve zeytinyağı fiyatlarında yaşanan istikrarsızlık, yapılan çalışmaları sekteye uğratmıştır.

II. Dünya Savaşı'nın başlamasından kısa bir süre sonra zeytin ve zeytinyağı alanında kaydedilen gelişmelerden biri de kötü piyasa koşullarının etkilerine karşı zeytin tüccarlarının teşkilatlandırılması amacıyla İzmir'de Türkiye Zeytinyağı İhracatçılar Birliğinin kurulması olmuştur. 1949 yılına geldiğinde ise İzmir İncir ve Üzüm Tarım Satış Kooperatifleri Birliği içerisinde yer alan zeytin ve zeytinyağının üretim, incir, pamuk ürünleriyle beraber ayrı bir birlik halinde yapılandırıldığı gözlenmektedir.

DP Döneminde ise Tarım Bakanlığı tarafından her yıl zeytincilik faaliyetlerine ayrılan ödenek düzenli olarak artırıldığından yabancı zeytin alanlarının tespiti, parselâjı, dağıtımı ve tescil işleri sağlıklı biçimde yürütülmüş, çiftçilere aşı budama takımı ile aşı kalemi dağıtılmıştır. Dahası bir yandan zeytinciliğin geliştirilmesi yolunda raporlar hazırlanıp örnek zeytinlik kuran çiftçilere para mükâfatı verilirken öbür yandan zeytinlere musallat olan zeytin güvesi ve zeytin sineği gibi haşerelere karşı mücadele yapılmıştır. Gerçekleştirilen bu çabalar sayesinde zeytin ve zeytinyağı üretimi ile tüketimi yıldan yıla artırılmıştır.

İnsan sağlığına faydası saymakla bitmeyen ve adeta doğal bir ilaç ve antioksidan özelliği taşıyan zeytin ve zeytinyağı tüketiminin artması, kalp krizi riskini azaltmasının yanı sıra çağın vebası haline gelen kanser hastalığının da önlenmesinde etkili görülmüştür. Ayrıca sindirim sistemi, cilt, kemik ve kas sağlığı bakımından da önemi bilinen zeytinyağının yirmiye yakın faydası da tespit edilmiştir.

Tüketimiyle milyonlarca insana her bakımdan faydalı olan zeytin ve zeytinyağının, üretimi ve ticaretiyle de aynı şekilde milyonlarca kişiye gelir temin edip, dış ülkelere ihracının yapılmasıyla milli ekonomiye katkılar sağlanmıştır.

Kaynakça

Arşiv Belgeleri

Başkanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)

BCA, Yer Bilgisi: 30-18-1-2/ 13-52-12, Tarih: 24.07.1930.

_____, Yer Bilgisi: 30-18-1-2/ 23-68-17, Tarih: 04.10.1931.

_____, Yer Bilgisi: 30-18-1-2/ 23-69-15, Tarih: 04.10.1931.

_____, Yer Bilgisi: 30-18-1-2/ 32-71-20, Tarih: 21.11.1932.

_____, Yer Bilgisi: 30-18-1-2/ 43-12-19, Tarih: 07.03.1934.

_____, Yer Bilgisi: 30-18-1-2/ 66-52-18, Tarih: 19.06.1936.

_____, Yer Bilgisi: 30-18-1-2/ 74-38-10, Tarih: 07.05.1937.

_____, Yer Bilgisi: 30-18-1-2/ 87-48-3, Tarih: 25.05.1939.

_____, Yer Bilgisi: 30-18-1-2/ 89-116-15, Tarih: 14.12.1939.

_____, Yer Bilgisi: 30-18-1-2/ 93-117-1, Tarih: 18.12.1940.

_____, Yer Bilgisi: 30-18-1-2/ 90-18-19, Tarih: 28.02.1940.

_____, Yer Bilgisi: 30-18-1-2/ 99-73-12, Tarih: 11.08.1942.

_____, Yer Bilgisi: 30-18-1-2/ 101-27-11, Tarih: 19.04.1943.

- _____, Yer Bilgisi: 30-18-1-2/ 115-72-17, Tarih: 26.11.1947.
 _____, Yer Bilgisi: 30-18-1-2/ 115-73-4, Tarih: 04.12.1947.
 _____, Yer Bilgisi: 30-18-1-2/ 118-89-20, Tarih: 12.01.1949.
 _____, Yer Bilgisi: 30-18-1-2/ 119-35-9, Tarih: 21.04.1949.
 _____, Yer Bilgisi: 30-18-1-2/ 122-29-17, Tarih: 06.04.1950.
 _____, Yer Bilgisi: 30-18-1-2/127-84-7, Tarih: 15.11.1951.
 _____, Yer Bilgisi: 30-18-1-2/ 133-65-11, Tarih: 10.08.1953.
 _____, Yer Bilgisi: 30-18-1-2/ 137-100-7, Tarih: 03.12.1954.
 _____, Yer Bilgisi: 30-1-0-0/ 80-509-6, Tarih: 24.03.1955.
 _____, Yer Bilgisi: 30-18-1-2/ 140-70-16, Tarih: 25.07.1955.
 _____, Yer Bilgisi: 30-18-1-2/ 141-114-17, Tarih: 17.01.1956.
 _____, Yer Bilgisi: 30-18-1-2/ 145-118-7, Tarih: 13.03.1957.
 _____, Yer Bilgisi: 30-18-1-2/ 147-62-17, Tarih: 17.12.1957.
 _____, Yer Bilgisi: 30-18-1-2/ 153-50-10, Tarih: 02.09.1959.

Resmi Yayınlar

Türkiye Büyük Millet Meclisi, Kanunlar Dergisi, Zabıt Ceridesi ve Tutanak Dergisi

- TBMM, *Kanunlar Dergisi*, Dönem: 2, C. 3, 18.04.1341, s. 203.
 _____, *Kanunlar Dergisi*, Dönem: 2, C. 4, 29.05.1926, s. 781-910.
 _____, *Kanunlar Dergisi*, Dönem: 3, C. 7, 10.06.1929, s. 974-976.
 _____, *Kanunlar Dergisi*, Dönem: 4, C. 13, 02.06.1934, s. 716.
 _____, *Kanunlar Dergisi*, Dönem: 5, C. 16, 08.06.1936, s. 837-874.
 _____, *Kanunlar Dergisi*, Dönem: 5, C. 19, 26.01.1939, s. 149.
 _____, *Kanunlar Dergisi*, Dönem: 6, C. 21, 18.01.1940, s. 169-170.
 _____, *Zabıt Ceridesi*, Dönem: 2, Toplantı: 4, C. 32, 72. Birleşim, 26 Mayıs 1927, s. 513-515.
 _____, *Zabıt Ceridesi*, 1/354 Numaralı Gümrük Tarife Kanunu Lâyihası ve Muhtelit Encümen Mazbatasını ile Bütçe Encümeni Mazbatasını, Dönem: 3, Toplantı: 2, C. 12, 01.06.1929, S. Sayısı: 185, s. 20.
 _____, *Zabıt Ceridesi*, 1930 Senesi Bütçesi Hakkında Umumî Mazbata, Dönem: 3, Toplantı: 3, C. 19, 17.05.1930, H-Cetveli, s. 69.
 _____, *Zabıt Ceridesi*, 1931 Senesi Bütçesi Hakkında 1/80 Numaralı Kanun Lâyihasını ve Bütçe Encümeni Mazbatasını, Dönem: 4, Toplantı: Fevkalade C. 3, 14.07.1931, S. Sayısı: 50, H-Cetveli, s. 177.
 _____, *Zabıt Ceridesi*, Dönem: 4, Toplantı: 1, C. 9, 66. Birleşim, 20.06.1932, s. 191-192.
 _____, *Zabıt Ceridesi*, 1932 Senesi Bütçe Kanunu Lâyihasını ve Bütçe Encümeni Mazbatasını, Dönem: 4, Toplantı: 1, C. 9, 20.06.1932, Sıra No: 156, H-Cetveli, TBMM Matbaası, 1932, s. 319.

_____, *Zabıt Ceridesi*, 1933 Malî Senesi Muvazene-i Umumiye Kanunu Lâyihası ve Bütçe Encümeni Mazbatası, Dönem: 4, Toplantı: 2, C. 15, 15.05.1933, S. Sayısı: 165, H-Cetveli, TBMM Matbaası, Ankara, 1933, s. 138.

_____, *Zabıt Ceridesi*, Dönem: 4, Toplantı: 3, C. 22, 58. Birleşim, 27.05.1934, s. 313.

_____, *Zabıt Ceridesi*, 1934 Evkaf Umum Müdürlüğü Bütçesi, Dönem: 4, Toplantı: 3, C. 22, 58. Birleşim, 27.05.1934, S. Sayısı: 167, s. 13.

_____, *Zabıt Ceridesi*, Masraf Bütçeleri, Dönem: 5, Toplantı: F, C. 3, 22.05.1935, s. 161.

_____, *Zabıt Ceridesi*, Masraf Bütçeleri, Dönem: 5, Toplantı: 1, C. 11, 25.05.1936, s. 160.

_____, *Zabıt Ceridesi*, Masraf Bütçeleri, Dönem: 5, Toplantı: 2, C. 18, 24.05.1937, s. 168.

_____, *Zabıt Ceridesi*, Masraf Bütçeleri, Dönem: 5, Toplantı: 3, C. 25, 23.05.1938, s. 171.

_____, *Zabıt Ceridesi*, Dönem: 5, Toplantı: 4, C. 29, 25. Birleşim, 23.01.1939, s. 131-132.

_____, *Zabıt Ceridesi*, Masraf Bütçeleri, Dönem: 6, Toplantı: F, C. 2, 22.05.1939, s. 178.

_____, *Zabıt Ceridesi*, Dönem: 6, Toplantı: F, C. 2, 22.05.1939, D-Cetveli, s. D/74.

_____, *Zabıt Ceridesi*, Masraf Bütçeleri, Dönem: 6, Toplantı: 1, C. 11, 27.05.1940, s. 193.

_____, *Zabıt Ceridesi*, Masraf Bütçeleri, Dönem: 6, Toplantı: 2, C. 18, 26.06.1941, s. 274, 284.

_____, *Zabıt Ceridesi*, Masraf Bütçeleri, Dönem: 6, Toplantı: 3, C. 25, 25.05.1942, s. 262, 278.

_____, *Zabıt Ceridesi*, Dönem: 6, Toplantı: 3, C. 27, 77. Birleşim, 05.08.1942, s. 23.

_____, *Zabıt Ceridesi*, Masraf Bütçeleri, Dönem: 7, Toplantı: F, C. 2, 24.05.1943, s. 256.

_____, *Zabıt Ceridesi*, Masraf Bütçeleri, Dönem: 7, Toplantı: 1, C. 10, 22.05.1944, s. 268, 280.

_____, *Tutanak Dergisi*, Dönem: 7, Toplantı: 2, C. 17, 58. Birleşim, 21.05.1945, s. 223.

_____, *Tutanak Dergisi*, 1945 Yılı Yedi Aylık Gider Bütçeleri, Dönem: 7, Toplantı: 2, C. 17, 21.05.1945, s. 289-299.

_____, *Tutanak Dergisi*, Dönem: 7, Toplantı: 3, C. 20, 12. Birleşim, 17.12.1945, s. 119.

_____, *Tutanak Dergisi*, 1946 Yılı Gider Bütçeleri, Dönem: 7, Toplantı: 3, C. 20, 17.12.1945, s. 262.

- _____, *Tutanak Dergisi*, Dönem: 8, Toplantı: 1, C. 3, 18. Birleşim, 18.12.1946, s. 21.
- _____, *Tutanak Dergisi*, 1947 Yılı Gider Bütçeleri, Dönem: 8, Toplantı: 1, C. 3, 18.12.1946, s. 265.
- _____, *Tutanak Dergisi*, 1948 Yılı Gider Bütçeleri, Dönem: 8, Toplantı: 2, C. 8, 26.12.1947, s. 289.
- _____, *Tutanak Dergisi*, 1949 Yılı Gider Bütçeleri, Dönem: 8, Toplantı: 3, C. 16, 21.02.1949, s. 312/5.
- _____, *Tutanak Dergisi*, Dönem: 8, Toplantı: 4, C. 24, 55. Birleşim, 24.02.1950, s. 1163.
- _____, *Tutanak Dergisi*, Dönem: 8, Toplantı: 4, C. 24, 56. Birleşim, 25.02.1950 s. 1280.
- _____, *Tutanak Dergisi*, 1951 Yılı Gider Bütçeleri, Dönem: 9, Toplantı: 1, C. 5, 19.02.1951, s. 382.
- _____, *Tutanak Dergisi*, 1951 Yılı Bütçe Kanunu Tasarısı ve Bütçe Komisyonu Raporu, Dönem: 9, Toplantı: 1, C. 5, 19.02.1951, S. Sayısı: 50, TBMM, Basımevi, Ankara, 1951, s. 89.
- _____, *Tutanak Dergisi*, 1952 Yılı Gider Bütçeleri, Dönem: 9, Toplantı: 2, C. 13, 20.02.1952, s. 363, 375.
- _____, *Tutanak Dergisi*, 1953 Yılı Bütçe Kanunu Tasarısı ve Bütçe Komisyonu Raporu, Dönem: 9, Toplantı: 3, C. 20, 16.02.1953, S. Sayısı: 108, TBMM, Basımevi, Ankara, 1953, s. 238.
- _____, *Tutanak Dergisi*, 1953 yılı Gider Bütçeleri, Dönem: 9, Toplantı: 3, C. 20, 16.02.1953, s. 385.
- _____, *Zabıt Ceridesi*, 1954 Yılı Masraf Bütçeleri, Dönem: 9, Toplantı: 4, C. 28, 18.02.1954, s. 385-386.
- _____, *Zabıt Ceridesi*, 1954 Yılı Masraf Bütçeleri, Dönem: 9, Toplantı: 4, C. 28, 18.02.1954, s. 398.
- _____, *Zabıt Ceridesi*, 1954 Yılı Bütçe Kanunu Lâyhası ve Bütçe Komisyonu Raporu, Dönem: 9, Toplantı: 4, C. 28, 18.02.1954, S. Sayısı: 109, TBMM Basımevi, Ankara, 1954, s. 286.
- _____, *Zabıt Ceridesi*, 1955 Yılı Masraf Bütçeleri, Dönem: 10, Toplantı: 1, C. 5, 18.02.1955, s. 366.
- _____, *Zabıt Ceridesi*, 1956 Yılı Masraf Bütçeleri, Dönem: 10, Toplantı: 2, C. 10, 20.02.1956, s. 386.
- _____, *Zabıt Ceridesi*, Masraf Bütçeleri, Dönem: 10, Toplantı: 3, C. 17, 20.02.1957, s. 440.
- _____, *Zabıt Ceridesi*, Masraf Bütçeleri, Dönem: 11, Toplantı: 1, C. 2, 19.02.1958, s. 416.
- _____, *Zabıt Ceridesi*, Masraf Bütçeleri, Dönem: 11, Toplantı: 2, C. 7, 20.02.1959, s. 372.

_____, *Zabıt Ceridesi Masraf Bütçeleri*, Dönem: 11, Toplantı: 3, C. 12, 19.02.1960, s. 366.

TC. Kurucu Meclis (KM) *Tutanak Dergisi*, Gider Bütçeleri, 20.02.1961, s. 345.

Resmi Gazete

Resmi Gazete, Sayı No: 96, 23 Nisan 1341.

_____, Sayı No: 406, 28 Haziran 1926.

_____, Sayı No: 1217, 16 Haziran 1929.

_____, Sayı No: 2723, 10 Haziran 1934.

_____, Sayı No: 3330, 15 Haziran 1936.

_____, Sayı No: 4126, 7 Şubat 1939.

_____, Sayı No: 4417, 26 Ocak 1940.

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü (İGM) ve Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) Yayınları

İGM, *İstatistik Yıllığı 1930*, Ankara, 1930, s. 450.

_____, *İstatistik Yıllığı 1931-1932*, Yayın No: 21, Ankara, 1932, s. 251.

_____, *İstatistik Yıllığı 1932-1933*, Yayın No: 34, Ankara, 1933, s. 264.

_____, *İstatistik Yıllığı 1934-1935*, Ankara, 1935, s. 405.

_____, *İstatistik Yıllığı 1935-1936*, Yayın No: 88, Ankara, 1936, s. 286, 292.

_____, *İstatistik Yıllığı 1936-1937*, Yayın No: 115, Ankara, 1937, 232.

_____, *İstatistik Yıllığı 1938-1939*, Yayın No: 142, Ankara, 1942, s. 183, 243, 245.

_____, *İstatistik Yıllığı 1939-1940*, Yayın No: 159, Ankara, 1940, s. 277, 279.

_____, *Küçük İstatistik Yıllığı, 1939-1940*, Yayın No: 160, Ankara, 1941, s. 168.

_____, *Küçük İstatistik Yıllığı 1940-1941*, Yayın No: 192, Ankara, 1942, s. 123.

_____, *İstatistik Yıllığı 1951*, Yayın No: 332, Ankara, 1951, s. 244.

_____, *İstatistik Yıllığı 1952*, Yayın No: 342, Ankara, 1952, s. 260.

_____, *İstatistik Yıllığı 1953*, Yayın No: 360, Ankara, 1953, s. 235.

_____, *1959 İstatistik Yıllığı*, Yayın No: 380, Ankara, 1959, s. 221.

_____, *Tarım İstatistikleri Özeti 1942-1963*, Yayın No: 464, Ankara, 1964, s. 10.

_____, *İstatistik Yıllığı 1960-1962*, Yayın No: 460, s. 213.

_____, *1963 Türkiye İstatistik Yıllığı*, Yayın No: 490, Ankara, 1963, s. 201.

_____, *Türkiye İstatistik Yıllığı 1964-1965*, Ankara, 1965, s. 223.

Ayn Tarihi (Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı)

Ayn Tarihi, Sayı No: 192, Kasım 1949, s. 9-10.

Sürelî Yayınlar**Dergiler**

İktisadi Yürüyüş (1940-1950)

Tarım Dergisi (1952)

Türk Ekonomisi (1949-1954)

Ziraat ve Ticaret Gazetesi (1944-1945)

Ziraat Dünyası (1954)

Kitaplar

ARAR, İsmail, *Hükümet Programları 1920-1965*, Burçak Yayınevi, İstanbul, 1968.

CİLLOV, Haluk, *Türkiye Ekonomisi*, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1965.

DP, *Kalkınan Türkiye*, Desen Matbaası, Ankara, 1954.

İKTİSAT VEKÂLETİ, *Türkiye Cumhuriyetinin İkinci Sanayi Planı 1936*, 2. Basım TTK Yayınları, Ankara, 1989.

MİLLİ İKTİSAT TASARRUF CEMİYETİ, *1930 Sanayi Kongresi, Raporlar, Kararlar, Zabıtlar*, Yayına Hazırlayan Derviş Kılınçkaya, Cilt: 1, Bildiren Yayıncılık, 2. Basım, Ankara, 2003.

TC SANAYİ VE TEKNOLOJİ BAKANLIĞI, *50 Yılda Türk Sanayii*, Mars Matbaası, Ankara, 1973.

ZEYTİNOĞLU, Erol, *Türkiye Ekonomisi*, Met/Er Matbaası, İstanbul, 1978.

Makaleler

AKYÜREK, Celal, "Milli Korunma Kanunu ve Piyasalar", *İktisadi Yürüyüş*, C. 6, S. 66-67, Yıl: 3, 16 Eylül 1942, s. 43.

AVNİ, Hüseyin, "İzmir'den Aydın'a", *İktisadi Yürüyüş*, C. 9, S. 86, Yıl: 4, 16 Temmuz 1943, s. 11.

BARLAS, Ferruh, "Bursa'da Zeytincilik", *İktisadi Yürüyüş*, C. 5, S. 100-104, Yıl: 1 Nisan 1944, s. 12/5.

BECER, Bahri, "Zeytincilik ve Zeytinyağcılık", *Ziraat ve Ticaret Gazetesi*, S. 30, Yıl: 22, Aralık 1944, s. 129.

BERGIN, Servet, "İhracat Birlikleri", *İktisadi Yürüyüş*, Sayı: 2, Yıl: 1, 1 İkinci Kanun 1940, s. 9, 12.

BİLGÜTAY, Nejat, "Yurdun Zengin Bir Bölgesinden Bir Tetkik; Kilis Zeytinleri ve Tasirhaneleri", *İktisadi Yürüyüş*, C. 6, S. 64, Yıl: 3, 1 Ağustos 1942, s. 16, 21.

ÇEÇEN, Kemal, "120 Milyon Zeytin Ağacı İçin Neler Düşünüyoruz?", *Tarım Dergisi*, S. 4, C. 1, 1 Eylül 1952, s. 82.

EKREM, Nevzat, "Mağuş Zeytinyağları", *İktisadi Yürüyüş*, S. 3, Yıl: 15, İkinci Kânun 1940, s. 3.

_____, "Egede Pirina Fabrikası", *İktisadi Yürüyüş*, S. 2, Yıl: 1, 1 İkinci Kânun 1940, s. 12.

KILIÇ, Nazım, "Zeytin Ağaçlarını Ne Vakit ve Nasıl Budayalım", *Tarım Dergisi*, C. 1, S. 5, Yıl: Ekim 1952, s. 86.

KURDAKUL, Necdet Salih, "Zeytinyağı Meselesi Nasıl Halledilebilir", *İktisadi Yürüyüş*, C. 7, S. 160, Yıl: 7, 17 Ağustos 1946, s. 9, 16.

_____, "Zeytinyağı Meselesi", *İktisadi Yürüyüş*, C. 7, S. 161, Yıl: 7, 3 Eylül 1946, s. 6-7, 19.

_____, "Zeytin İşçilerinin Durumu", *İktisadi Yürüyüş*, C. 7, S. 164, Yıl: 7, 21 Ekim 1946, s. 3.

ÖKMEN, Nedim, "Ziraatta Çok büyük İnkişaf Kaydedildi", *Türk Ekonomisi*, S. 128, Yıl: 12, Şubat 1954, s. 49.

ÜSTAR, Faik, "Mahsul Bol Olacak", *İktisadi Yürüyüş*, C. 11, S. 242, Yıl: 113, Ocak 1950, s. 20.

ÜZÜMERİ, Ekrem; BECER, Bahri, "Zeytinyağı", *İktisat ve Ticaret Ansiklopedisi*, C. 10, İstanbul, 1954, s. 266-268.

ÜZÜMERİ, Ekrem, "Zeytin", *İktisat ve Ticaret Ansiklopedisi*, C. 10, İstanbul, 1954, s. 263-264.

_____, "Zeytincilik", *İktisat ve Ticaret Ansiklopedisi*, C. 10, İstanbul, 1954, s. 264-265.

_____, "Zeytincilik İstasyonu", *İktisat ve Ticaret Ansiklopedisi*, C. 10, İstanbul, 1954, s. 265-266.

TATAÇ, Ziya, "Olaylara Bakış, Haziran 1949, Ziraat Ekonomisi", *Türk Ekonomisi*, S. 74, Yıl: 7, Ağustos 1949, s. 181-185.

_____, "Olaylara Bakış, Kasım-Aralık 1949, Ziraat Ekonomisi", *Türk Ekonomisi*, S. 80, Yıl: 8, Şubat 1950, s. 37-46.

_____, "Olaylara Bakış, Ocak 1954, Ziraat Ekonomisi", *Türk Ekonomisi*, S. 129, Yıl: 12, Mart 1954, s. 90-94.

_____, "Olaylara Bakış, Şubat 1954, Ziraat Ekonomisi", *Türk Ekonomisi*, S. 130, Yıl: 12, Nisan 1954, s. 119-126.

TOKSOY, Ali Enver, "Hatay'da Endüstri Hareketleri", *İktisadi Yürüyüş*, C. 2, S. 21, Yıl: 1, 15 Birinci Teşrin 1940, s. 6-7.

TOPÇUOĞLU, Nazmi, "Neden Yağ Yoksulluğu Davası ile Karşılaştık?", *İktisadi Yürüyüş*, C. 6, S. 144, Yıl: 6, 25 Aralık 1945, s. 3, 22.

YAZMAN, Aslan Tufan, "Zeytinciliğimizi İnkişaf Ettirmeliyiz", *İktisadi Yürüyüş*, C. 9, S. 206, Yıl: 9, 20 Ağustos 1948, s. 1, 24.

YAZMAN, Selim Cavid, "Zeytinyağcılığımız", *İktisadi Yürüyüş*, C. 3, S. 28, Yıl: 2, 1 Şubat 1941, s. 7.

_____ , "Mağuşuş Yağlar", *İktisadi Yürüyüş*, C. 3, S. 31, Yıl: 2, 16 Mart 1941, s. 5.

Tezler

ÇETİN, Hakkı, *Kamu Ekonomisi Yönünden Türkiye'de Kırsal Kalkınma Sürecinde Kooperatifçiliğin Rolü: Tariş Zeytin ve Zeytinyağı Birliği Örneği*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir, 2013.

DOĞAN, Faruk, *Osmanlı Devletinde Zeytinyağı (1800-1920)*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2007.

SAKAR, Zeynep Müjde, *Zeytinyağı Sektörünün Gaziantep İlinde Mevcut Durumu ve Ekonomik Analizi*, Harran Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Şanlıurfa, 2015.

SEÇER, Arzu, *Doğu Akdeniz Bölgesinde Zeytin ve Zeytinyağı Üretimi, Pazarlaması ve Bölgede Zeytinciliği Geliştirme Olanakları*, Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Adana, 2012.

İnternet Kaynakları

<http://www.tariszeytinyagi.com/www.tariszeytinyagi.com/zeytincilik/zeytincilig-in-tarihi.html>, Erişim Tarihi: 01.01.2019.

<http://www.tariszeytinyagi.com/www.tariszeytinyagi.com/taris-hakkinda.html>, Erişim Tarihi: 01.01.2019.